Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonComercial 3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) **license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով

ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

ԹԻՒ 64

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ԱԶԳԱՑԻՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆԻ

ԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ

ԱԶԳԱՅԻՆ

ԵՐԵՍՓՈԽԱՆԱԿԱՆ ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎՈՅ

ԲԱՑՈՒՄ 1870 ԱՄԻՆ

ՆԻՍՏ ՎԱՔՍՈՒՆԸՁՈՐՅԵՐՐՈՐԴ

3 ՕԳՈՍՏՈՍ 1873

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՕԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Ե. ՄԻՒՀԷՆՏԻՍԵԱՆ

— 1873 —

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎՈՅ

ՇՐՋԱՆԻ 1870 ԱՄԻՆ

ՆԻՍՏ ԿԴ.

3 ՕԳՈՍՏՈՍ 1873

ՆԱԽԱԳԱՀ. — *ՍՐԲԱԶԱՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔ*
ԱՏԵՆԱՊԵՏ. — *ՏԱՏԵԱՆ Յ. ԷՖԷՆՏԻ* (Ա. Ատենապետ)

Ժամը 7 ½ ին Ատեանը բացուեցաւ 'ի ներկայութեան մեծագոյն մասին Երեսփոխանաց, որոց վերջին թիւը 78 ի հասաւ, 'ի բաց առնելով Քաղաքական Ժողովոյն անդամ եղող երեսփոխանները՝ որք ներկայ չէին։

Ատենապետ Էֆ. ծանոյց թէ այսօրուան նիստը Սրբազան Պատրիարք Հօր մասնաւոր հրաւիրագրովը գումարուած արտաքոյ կարգի նիստ մը ըլլալով, նախընթաց նստին Ատենագրութեան վաւերացումը յաջորդ նստին կը մնայ. և կարդաց Սրբազան Պատրիարք Հօր առ իւրաքանչիւր Երեսփոխան ուղարկած հրաւիրագիրն, որոյ աւասիկ պատճէնը.

Մեծապատիւ Երեսփոխան Էֆէնտի.

Մեր պաշտօնէութեան ընթացքն երթալով ծանրացաւ եւ դժուարացաւ. այլ եւս անհնարին է այս կերպով յառաջ վարել զայն։

Ուստի իբրեւ Սահմանադրական Պատրիարք Հայոց, պարտաւոր լինելով կանխապէս եւ ըստ օրինի հրաժարականս Երեսփոխանական Ընդհանուր ժողովոյ պատկառելի ատենին մատուցանել, կը հրաւիրիմ զձեզ որ յառաջիկայ ուրբաթ օր հրամայէք 'ի Ղալաթիա, ուր ըստ սովորութեան ժամ վեցին ատեան պիտի բացուի։

Կը յուսամք թէ խնդրոյն կարեւորութիւնն զգալով որոշեալ ժամադրութիւնը ճշդիւ կատարելու կը փութայք։

31 Յուլիս 1873 — Մնամ աղօթարար
'ի Պատրիարքարան Հայոց — (ստորագրութիւն)
Կ. Պոլիս

ԱՏԵՆԱՊԵՏ ԷՖ. — Ինչպէս որ ծանուցի արդէն, այս նիստն արտաքոյ կարգի է և ինչ պատճառաւ գումարուիլը Սրբազան Պատրիարք Հօր հրաւիրագրէն՝ զոր հիմա կարդացի, յայտնի եղաւ. ուստի կը յուսամ և կաղաչեմ իսկ ներկայ գտնուող Երեսփոխանաց ամենն ալ որ իրենց իմաստուն և խոհեմ ըլլալուն ապացոյցը տալու համար իրենց վիճաբանութեան մէջ ամենևին կիրք չխառնեցնեն, և իրենց բարի օրինակաւն զգացունեն բոլոր Ազգին և միանգամայն հոս ներկայ գտնուող խուռն բազմութեան ժողովրդեան թէ իրենք օրինաւորութիւնը սիրող ու յարգող են, թէ հեռի են իրենցմէ ամեն անձնական նկատմունք, և մի միայն Ազգին օգտին և բարւոյն համար անաչառութեամբ պէտք եղածը պիտի խորհին և 'ի գործ դնեն։ Նոյնպէս կաղաչեմ բոլոր ազնուամիտ ժողովուրդն, որ հոս խռնեալ են այսօր ազգասիրաբար, չմիջամտել բնաւին ժողովոյն վիճաբանութեանցը, ոչ հաճութեան և ոչ տհաճութեան նշան կամ ցոյց մը չընել և հանդարտութիւնը վրդովելու պատճառ չտալ։

Ցոյց ունիմ որ բնաւ անպատեհ միջամտութիւն կամ ցոյց մը տեղի չը պիտի ունենայ ոռով և ես չը պիտի պարտաւորիմ Պատկառելի ժողովոյդ կողմանէ ինձ տրուած իշխանութիւնը անաչառապէս 'ի գործ դնել առեանը գոցելով ։ Վերջապէս մեր սիրելի ազգն այսօր պիտի հանդիսանայ ուրիշ ազգաց առջև իւրեն խոհեմութեամբը, կենդաղագիտութեամբը ու օրինասիրութեամբը · պէտք է ուրեմն որ այս չքնաղ յատկութեանցը իրօք ապացոյցները տայ այսօր ։

Ատենապետ էֆ · Վարչութեան Քաղաքական ժողովոյն կողմէն ալ յայսօր հրաժարագիր մը եկած ըլլալը ծանուցանելով կարդաց զայն ։

Ահաւասիկ պատճէնը ·

Վսեմափայլ Ատենապետ էֆէնտի
եւ Մեծայուք Երեսփոխան էֆէնտիներ ։

Ազգային Վարչութեան Քաղաքական ժողովս Պատկառելի ժողովոյդ ընտրութեամբը պաշտօնի կոչուած օրէն, ըստ պարտաւորութեան իւրում ուղեցոյց ունեցաւ ազգային Սահմանադրութիւնը, զոր արդէն վերաքննել քանի մը մասանց համաձայն ճշդիւ գործադրել ձեռնարկեց, եւ պարտաւոր կը մնամք մեր խղճին առջեւ եթէ մեր փորձառութեամբը չը փութանք հաստատել եւ յայտարարել որ կեդրոնական Վարչութեան կողմէ եթէ կամք չը պակսի, Սահմանադրութիւնը կրնայ ճշդիւ գործադրուիլ, եւ ազգային գործոց բարւոք տնօրէնութեանը նպաստել ։

Բայց միւս կողմանէ Վարչութիւնս իւր այս օրինական ընթացքին դէմ Ամենապատիւ Սրբազան Պատրիարք Հօր ընդդիմութիւնը կը տեսնէր, եւ մինչդեռ Վարչութիւնս յարաժամ կը յիշեցնէր թէ Սահմանադրութեան համաձայն պարտաւոր է վարել իւր պաշտօնը · Նորին Սրբազնութիւնը կը յայտարարէր թէ' ըստ ամենայնի Սահմանադրութեան հետեւիլ անկարելի է, բայց այս անկարելութեան փաստ չկար, եւ չեղաւ այնպիսի նիստ մը, յորում Վարչութիւնը Սահմանադրութեան մէկ յօդուածն իր տալիք որոշմանը արգելք եղած տեսնէր ։ Իսկ Ամենապատիւ Սրբազան Պատրիարք Հայրն իր համոզման մէջ անդրդուելի կը կենար, եւ անձուկ վայրկեաններու մէջ Վարչութեան կը յայտարարէր թէ Պատրիարքը Վարչութեան որոշումներն ուղէնէ կը գործադրէ, թէ Պատրիարքը պարտական չէ վարչական ամեն գործ Վարչութեան իմացնել, թէ ինքն իր նախորդաց պէս չկրնար որոշեալ չափով դրամ առնուլ, եւն ։

Երբ այս խօսքերը հետզհետէ իրողութեան կերպարանք առին, եւ երբ Ամենապատիւ Սրբազան Պատրիարքին ինքնին անօրինած գործերը նկատողութեան առնելու կարգն եկաւ, եւ Վարչութեան որոշմանց' որ Սահմանադրութեան հակառակ չեն, գործադրութիւնն ընել Ս · Պատրիարքին պարտաւորութիւնն ըլլալը բացարձակապէս յայտարարուեցաւ, այն ատեն իրերը կերպարանափոխ եղան ։ Նորին Սրբազնութիւնն ոչ եւս իւր առաջին դիրքն ունէր, մինչեւ Վարչութեան անդամներ եւ Վարչութիւնն իսկ իրենց պաշտօնական դրից մէջ անարգուելու փորձեր եղան · հետեւաբար այլ եւս մեր պաշտօնավարութիւնն անկարելի եղաւ ։

Ուստի կը պարտաւորինք հրաժարիլ 'մեր պաշտօնէն, խոստանալով մեր համարատուութեան տեղեկագիրը քիչ օրէն ներկայացնել Ազգային ժողովոյդ ուշադրութեանը եւ քննութեանը, եւ այսուհետեւ պատասխանատուութենէ ինքզինքնիս ազատ համարելով, սոյն հրաժարագիրս կը ներկայացնենք Պատկառելի ժողովոյդ ։

3 Օգոստոս 1873

Ազգային Վարչութեան հրաժարեալ
Քաղ · ժողովոյ անդամքս

ՍԷՆԷՔԷՐԻՄ ՄԱՆՈՒՔԵԱՆ · ԲԱՐՍԵՂ ՀԷԼՎԱՃԵԱՆ
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՃԻԼԱՃԵԱՆ · ՔՐԻՍՏՈՓՈՐ ՂԱԶԱՐՈՍԵԱՆ
ԱՒԽԱՆ ԽՐԱՄԱՆՃԵԱՆ · Ս · Գ · Գ · ՓԱՓԱԶԵԱՆ

Նոյնպէս Քաղաքական ժողովոյ Ռըզամ Կրճիկեան էֆ · ի կողմէն անցեալ շաբթու Սրբազան Պատրիարքին ուղարկուած եւ այսօր Ընդհանուր ժողովոյ դիւանին յանձնուած մասնաւոր հրաժարագիրն ալ կարդաց, որոյ պատճէնն ահաւասիկ ·

Ամենապատիւ Սրբազան Հայր

Ժամանակէ մը 'ի վեր Ազգային Վարչութեան Քաղաքական ժողովոյ մէջ ցաւալի անհամաձայնութիւն մը կը տիրէ · թէեւ սոյն անհամաձայնութեան բարձման եւ անոր պատճառաց խափանման անհետանալուն կը փափաքէի, սակայն իմ այս փափաքս 'ի դերեւ ելաւ, եւ երթալով աւելի անհամաձայն վիճակի մը ենթարկեցաւ ժողովս ։

Այս տեսնելով չէի կրնար չյիշել' թէ Ազգային Պատկառելի Ընդհանուր ժողովոյ առջեւ պատասխանատուութեան անխուսափելի պարտաւորութիւն մը ունէի, որ իմ վրայ վստահութիւն յայտնելով' Քաղաքական ժողովոյ անդամակցութեան փափուկ պաշտօնին կոչելու պատիւն ըրած էր ինձ, նոյնպէս եւ չէի կրնար չյիշել թէ սոյն պաշտօնին պարտուց կատարման մասին' Ազգին առջեւ բարոյական մեծ պատասխանատուութիւն մ'ալ կը կրէի, որք' արդա՛րեւ, խղճիս եւ զգացմանցս վրայ ծանրացած, զիս անկարող կընեն այլ եւս այս պաշտօնը շարունակել ։

Ուստի, խնդրեմ Սրբազան Հա՛յր, ներկայ հրաժարագիրս Պատկառելի Ընդհանուր ժողովոյ ատենին ներկայացնել բարեհաճեցէ՛ք, անոր յաջորդ նստին մէջ ։

27 Յուլիս 1873

Մնամ բարձր Սրբազնութեան ձեռամբ
ամենախոնարհ ծառայ
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԿՐՃԻԿԵԱՆ

Յետոյ Ատենապետ էֆ · յանուն ժողովոյն հրաւիրեց զՍրբազան Պատրիարքն իւր հրաժարման պատճառները բացատրել ։ Եւ Սրբազան Պատրիարքը հետեւեալ բացատրութեան թուղթը կարդաց յատենի ժողովոյն ,

Երեսփոխանք Հայոց

Այսօր իմ արձակման օրն է, կաղաչեմ որ թոյլ տաք այս ատենին մէջ, Հայոց Երեսփոխանութեան առաջ, մի քանի խօսք խօսիմ և արձակում խնդրեմ այս ատենէն' որ 1869 թուոյն սեպտեմբեր 4ին իւր քուէի ազատ ընտրութեամբ զիս կոչեց և Տարօնէն վարեց մինչև ցայս վայր ։ Նոյն տարւոյ Նոյեմբեր ամսոյ սկիզբը, Պոլսոյ Մայր Եկեղեցւոյ բեմին վրայ մեր գահակալութեան հանդէսն կատարուեցաւ, չ'գիտեմ կը յիշէ՞ք այն իմ Ծաղկազարդի օրը ։ Ես խօսք տուի Ձեզ և ուխտեցի այսպէս. "Երեսփոխանք և ժողովուրդք Հայոց. դուք զիս բազում դժուարութեամբ յայս գահ բարձրացուցիք, կուխտեմ ահա յանդիման' Ձեր, որ առանց աշխատութեան ես ինքնին կիջնամ այս գահէն"։

Յարգանօք համբուրելով համայն Ազգի կնիքը կրող Ձեր վճռագիրը, զի օրինօք կապեցայ, կը փափաքիմ դարձեալ օրինօք արձակիլ ։ Միայն սա կաղաչեմ, վասն փառաց Եկեղեցւոյ և Հայոց ազգին, խաղաղութեամբ կոչեցիք զիս, խաղաղութեամբ թողէք որ երթամ ։

Այո՛, մեծ ակնկալութեամբ ընտրեցիք զիս ու բերիք. գիտեմ, դժուարին է դիւրութեամբ թողուլ ։ Ի՞նչ էր արդեօք Ձեր և հանուր Թուրքիոյ Հայոց ակնկալութիւնը ։ Ահաւասիկ ։ կակնկալէիք որ Խրիմեան Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ փառք կը յաւելու, կը յուսայիք թէ նա Եկեղեցւոյ պաշտօնէից աղաւաղ դրութիւնը կը վերանորոգէր, կը հաւատայիք որ նա անդադար քարոզելով. դպրոց, դաստիարակութիւն, լոյս են. ազգային յառաջադիմութեան կառք կը վարէր և դէպ 'ի իւր նպատակ կը տանէր ։ Թող այս, մեծ ակնկալութիւն մի եւս այն էր, թէ Խրիմեան իբրև Սահմանադրական Պատրիարք, նա ինքն ձեռնհաս պիտի լինի շուտ և արագապէս իւր արծուի թևերով Սահմանադրութիւն բառնալ և տանիլ սփռել Հայոց աշխարհին վրայ, քաղաքացի և շինական, գիւղն և ռամիկ առհասարակ միահամուռ մկրտել, լուսաւորել և Նոր Սահմանադրական ժողովուրդ կազմել ։ Առաւել քան զայսոսիկ ամենամեծ ակնկալութիւն գաւառացի ժողովրդոց այն էր, թէ Խրիմեան Պատրիարք եղաւ, ուրեմն աւետիս, պէտք է որ ազատուինք հարստահարութեան ամեն ճնշումներէ ։

Զարմանքն այս է, որ ես էլ ճիշդ ձեզ նման կը հաւատայի, թէ կարող եմ այդ մեծամեծ հրաշքները գործել և ար-

գիտնականութեամբ պատկել այդ նախաթոռեալ մեծամեծ անձնաւորութիւնը։ Սորա համար իմ սրտի զեղուն զգացմամբ և անկեղծ երախտագիտութեամբ չափեցի թէ արդեօք Տարօն թողում, Վարագ թողում, իմ այն փոքրիկ ագարակները, յորս կաշխատէի և կը մխիթարուէի գոնէ գուղնաքեայ վաստակօք, ու երթամ մեծն Բիւզանդիոն Հայոց Պատրիարք լինիմ, ուրիշ կարենամ առնէ աւելի ազգին շահաբեր լինել։ Անկեղծաբար խոստովանելով ես կը ճանաչէի զիս, թէ Պատրիարքութեան բարձր Աթոռին վայելուչ յատկութիւններ չ'ունէի, ոչ իմաստութեամբ, ոչ ուսումնականութեան հանճարով, ոչ քաղաքագիտութեամբ, և ոչ քանի մի լեզուաց հմտութեամբ։ Այսչափ տկարութեամբ հանդերձ, քու, փառասիրութեան տենչանք մղեց զիս յայս պաշտօն, ո՛չ, այլ միայն Ազգին սէր և հայրենեաց օգնելու եռանդն։ Ինքնին այս միայն կը մտաբերէի, թէ պահ մի երթամ Պատրիարքութեան դահին վերայ կենամ, թերևս այդ իշխանութեան կեդրոնէն ձեռնհաս լինիմ դարման մի գտանել ու հայթայթել բազմախրոտ Ազգին։ Իմ այս անկարութեանս չափը նոյն իսկ Երեսփոխանական ժողովդ քաջ իսկ գիտէր, Խրիմեան իւր աչքէն անծանօթ չէր, բայց չ'գիտեմ թէ ի՛նչ նպատակաւ, գուցէ խաղաղութեան համար, պահ մի ափշեցաւ ու մոռացաւ Սահմանադրութեան օրինագրած անժխտելի յատկութիւնները և ընտրեց մարդ մի, որուն կեանքն առաւել կը սիրէր լեռ, դաշտ և վանական զբաղմունք։ Բայց առկէ աւելի ի՛նչ պիտի ընէիր, Երեսփոխանութիւն Հայոց, նախահոգակ հեռատեսութեամբ չ'ցանեցիր, որպէս զի ժամանակին հնձէիր. առանց չուարման վանայ փոքրիկ ագարակի մը մէջ ինքնաբոյս Խրիմեան մը գտար, վա՛չ, բռնեցիր ու ընտրեցիր, այդ ինքնաբոյս ծառերուն պտուղ այսչափ է, իրաւունք չ'ունիս տրտունջ բառնալու։

Երեսփոխանութիւնք զիս անտես կարգեց, անշուշտ իւր իրաւունքն է համար պահանջել. տակաւին պայմանաժամ կար, բայց ես կանխեցի իմ համարս տալ, մտածելով որ եթէ թողում այլ ևս ժամանակ անցնի, առաւել ևս պիտի ծանրանան յիմ վրայ համարատուութեան պարտք։ Մինչև նոյեմբեր ամսոյ սկիզբը մեր ընտրութեան չորրորդ տարին կը լրանայ, և ես կամաչեմ թէ այս շրջանին մէջ ո՛ր գործեր յառաջ բերեմ ու թուեմ, որ ինձ և Սահմանադիր Վարչութեան գոնէ փոքր 'ի շատէ պարծանք լինին և Ազգը յուսերով ոգևորի։

Վաթսուն-երեք-երրորդ անգամ Երեսփոխանական ժողովդ նախագահեցի, 'ի սկզբան՝ երբ առաջին նիստն կազմեցաւ, տեսան բացուեցաւ, ի՞նչ էր նախագաս և կարևոր խնդիրն "ՎԵՐԱՔՆՆՈՒԹԻՒՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ։ Ո՛հ. չորս տարուան շրջանի մէջ, այս ամենակարեւոր խնդիրը խնդրոց կարգին մէջ անլուծանելի մնաց. Յանձնաժողովի նախապատրաստեալ ծրագիրը մերժուեցաւ, որպէս զի լաւագոյն ևս ծրագրուէր. Քանի մի ամիս յառաջ նոր վերաքննիչ Յանձնաժողով մի ևս ընտրեց Երեսփոխանութիւնդ, այն ժողովը, ինչպէս որ կը լսեմ, դեռ և ոչ յօդուած մի վերաքննեց։ Այս խնդիրն այսպէս անկատար կայ ու կը մնայ։ Երեսփոխանութիւնդ այլ ևս ի՞նչ խնդիր լուծեց, Սոյ խնդիրը լուծեց, այո այս խնդիրը լուծեց մեծ հեռատեսութեամբ։ Հարստահարութեան խնդիրն յուզեց, այո այս խնդիրը մահու և կենաց խնդիր էր տառապեալ Ազգի մի համար, զոր երկիցս Բ. Դրան յանձնելով շնորհ և գթութիւն հայցեցինք յանուն Ազգին, և դեռ կսպասեմք այցելութեան. կան ուրիշ քանի մի Ընդհանուր ժողովոյ ատեանն եղած խնդիրներ, զոր օրինակ

Առեւտրական կանոնագրութեան խնդիր, կեդրոնացման և Ապա-կեդրոնացման խնդիր. Կաթուղիկոսական և Պատրիարքական յարաբերութեանց խնդիր. Վեհ. Կաթուղիկոսի կոնդակի խնդիր. Աղթամարայ Կաթուղիկոսութեան խնդիր։

Այն խնդիրներէն թէ ո՞ր կարևոր էր և ո՞ր անկարևոր, ո՞ր լուծեցաւ և ո՞ր անլոյծ մնաց, ձեզ կը թողում խմաստասիրել, թէ արդեօք շահեցա՞ւ, թէ 'ի զո՜ւր վաստակեցաւ Երեսփոխանական ատեան։

Թողլով Երեսփոխանական ժողովոյ գործոց արդիւնքը, պէտք է հարկանցի կերպով նկատենք չորս տարուան շրջանի մէջ գտնուած Կրօնական և Քաղաքական ժողովոց, Տեսուչ խորհրդոց, Հոգաբարձութեանց, մէկ խօսքով համայն Ազգային Վարչութեանց գործքերը և որոշումները. Դիւանական վիճակագրութենէն կրնաք տեղեկանալ, թէ այդ խնդիրները և գործքերը ամենամեծ մասամբ անհատական և մանաւոր են։ Այսպիսի անթիւ անհատնում խնդիրներով միշտ զբաղեցաւ Ազգային Վարչութիւնն իւր ամէն ճիւղերով, բաց 'ի Ընդհանուր ժողովէն. Այսչափով գոհ եղաւ և երբէք չ'խելամտեց թէ՝ Սահմանադիր օրինաց առաջ իւր մեծ պարտքն էր նկատել Ազգին կեանքը, Ազգին վիճակը, ընդհանուր խնդիրներ յառաջ բերել, այն խնդիրներու համար է խօսքս, որ Ազգին կեանքը վերանորոգել կերաշխաւորէին. Սոյդ խօսելով, ես բնաւ աչս գոցել չեմ ուզեր, և չեմ կրնար մեղադրել Կրօնական և Քաղաքական ժողովները թէ Ազգին ընդհանուր խնդրոց համար, նոքա ևս ինձի պէս չեն խորհիր և չեն մտաբերեր։ Այո, թերևս առաւել քան զիս կզգան ու կը խորհին Ազգին պէտքերը, բայց երբ, ո՞ր ժամանակին մէջ ձեռնհաս են խորհելու. այդ ժամանակը ինձ համար անծանօթ է. զի խուռն և բազմադիմի մասնական խնդիրներ յափշտակեր են զանի, դիւանին վրայ խռնած թուղթերը. խորհրդարանի՞ դրան վրայ կեցած ճչող ժողովուրդը քեզ երբ ժամանակ կուտան որ գոնէ օր մի, պահ մի Ազգին ընդհանուր և ներքին խնդրոց վրայ խորհիս, ինչպէս են

Ա. Ազգային Վարչութիւնն իրապէս կեդրոնական և հանրային դրութեան վերածել, և Կ. Պօլսոյ համար առանձին տեղական վարչութիւն մը կազմել։

Բ. Ազգային պաշտօնէութեան՝ բարեխնամ կառավարութեան հետ ունեցած յարաբերութիւնն օգտակար դրութեան և աւելի օրինաւորութեան վերածել։

Գ. Սահմանադրութեան ընտրողական օգտակար սկզբունքը չարաչար չ'գործածուելու համար՝ ապահով և կարևոր եղանակ որոշել։

Դ. Ազգային տուրքը կանոնաւորել և ընդհանրացնել։

Ե. Ազգային պաշտօնէութեան համարատուութիւնն և համարատուութիւնք պարտաւորիչ եղանակի մէջ դնել։

Զ. Եկեղեցականաց ներկայ անկերպարան վիճակն և ընթացքը կերպաւորել և կանոնաւորել, համաձայն Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ նախնի ոգւոյն օրինաց և ուղղութեան։

Է. Առաջնորդական պաշտօնավարութեան և համարատուութեան օրինաւոր և անխուսափելի եղանակ սահմանել։

Ը. Ազգային վանօրէից և եկեղեցեաց կալուածներն ու եկամուտներն ապահովել և Ազգի բարոյական օգտին ծառայեցնել։

Թ. Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ անկախութիւնն հաստատուն պահելու և Քրիստոնէական ճշմարիտ գիտութեան լոյսը Ազգին մէջ ծաւալելու համար ամէն կարևոր միջոցներ ձեռք առնուլ, և ջա-

նալ Ազգին մէջ պատահած կրօնափոխութեան առաջքն առնուլ։

Ժ. Ազգին մէջ ուսումն և գիտութիւն ծաւալելու համար նոր և ազգումիջոցներ ձեռք առնուլ։

ԺԱ. Ազգային գաւառական թեան համար դրամագլուխ հաստատել։

ԺԲ. Նախակրթական ուսումն ընդհանրացնելու դիւրութիւններ գտնել, և քանի մի կեդրոնական բարձրագոյն ուսումնարաններ բանալ։

ԺԳ. Հայոց ազգային ընտանեկան կեանքն, այն է՝ ամուսնական և բարոյական կապերը ամրապնդել, զեղծումներն բառնալ, պանդխտութեան առաջքն առնուլ, և Ազգը մի հանրական ընտանիք կազմելու դրութեան վերածել։ Ներքին և արտաքին հարստահարութիւններն բառնալու համար Բարեխնամ Տէրութենէն աւելի զօրաւոր միջոցներ խնդրել, գաղթականութիւնն արգելուլ, ազգային անհատական իրաւունքներն պաշտպանել, որով և Ազգի ամբողջութիւնն ապահովել։

Վարչական ընթացքի նկատմամբ սոյն համառօտ դիտողութիւններս յայտնելէն յետոյ՝ գիտեմ անհամբեր կ'սպասէ Երեսփոխանական ժողովդ, որպէս զի փութամ յայտնել այն կարևոր պատճառներն, որք անհրաժեշտ կերպով ստիպեցին զիս ինքնակամ յօժարութեամբ հրաժարիլ։ Հեռատեսութեամբ նկատելով որ Ազգին շահ, Եկեղեցւոյ շահ, ժամանակի ծանր ծանր պարագաներ, այսպիսի զոհ մի կը պահանջեն յինէն. խաղաղ նահապետին չափ պատրաստ եմ առ այս, միայն կ'աղաչեմ որ Երեսփոխանական ժողովդ իւր վճիռը պատրաստէ։

Իմ հրաժարելուս առաջին պատճառը ձանձրութիւն և յուսահատութիւնն է. պարծելու համար եկայ, և բան մի չի գործեցի, մէկ երկու տարի իբրև անփորձ հազիւ թէ փոքր 'ի շատէ խելամուտ եղայ ազգային գործոց և ընթացքիս, Ամօթ չ'եմ համարիր այսպէս խոստովանիլ. վասն զի Երբոպոյ ամենէն իմաստուն կարծուած անձն իսկ տակաւին կարօտ է փորձառութեան և գործակից աջակցութեան։ Սոյն փորձառութեանս մէջ ստուգապէս վերահասու եղայ, և կը վկայեմ առաջի Ազգին և Երեսփոխանութեանդ որ Սահմանադրութեան տրամադրած քանի մի ժողովներն երբէք բաւական չ'են Հայոց Ազգի պէտքերը հոգալ։ Մի կրօնական ժողով ունիմք, որուն պարտքն էր ըստ Եկեղեցւոյ օրէնաց և Սահմանադրութեան Եկեղեցին բարեզարդել, արժանաւոր Եկեղեցականաց դասը բազմապատկել. բարեպաշտութիւն և կրօնի զգացումն ժողովրդոց սրտի մէջ կենդանի պահել։ Այս պարտքերը կատարելու յաջողեցա՞ արդեօք, եթէ հարցնէք, պիտի պատասխանեմ. "Ոչ. վասն զի ժամանակ չ'ունեցայ"։ Թող թէ Գաւառական Եկեղեցեաց համար հոգալ և բարեկարգութեան օրէնքներ տալ, նոյն իսկ Մայրաքաղաքիս Երեսուն և երկու Եկեղեցեաց և այսքան Քահանայից պէտք եղած բարեկարգութիւններն հաստատելու անձեռնհաս եղած է միշտ. և այս դրութեամբ երթալով ոչ մի ժամանակ ձեռնհաս պիտի ըլլայ։ Սահմանադրութիւնն անվարձ և անթոշակ քաղաքական ժողով մը տուած է Ազգին համար, որուն պարտքն է Թուրքիոյ երեք միլիոնի մօտ ժողովրդոց պէտքերը հոգալ, շաբաթը մի անգամ խորհուրդ կազմելով և այն հազիւ երեք ժամու տեւողութեամբ։ Մեր քաղաքական ժողովոյ վիճակին անձամբ և ներկայութեամբ նկատեցի. տեսայ որ այս ժողովը միշտ անձեռնհաս եղած է նոյն իսկ դատական և այլ մասնաւոր խնդիրները լուծել, թող թէ Ազգին ընդհանուր նեղքին և կենցաղական խնդիրները յառաջ բերել և խորհիլ։ Կ'աղաչեմ, ծանրաբեռնած է այդ ժողովը, վերցուցէք իւր թիկանց վրայէն բոլոր Գաւառական խնդիրները, տեսցուք թէ գարկարող է նոյն իսկ Մայրաքաղաքիս թաղային գործերը կարգադրել, և ահա այդ գործերուն երեսէն է, որ երէկ Հայոց Պատրիարքարանը կուլայ տապալեզ դարձաւ 'ի ցաւ ամէն ողջամիտ ազգասիրաց։

Այսպէս է նաև միւս Տեսուչ խորհրդոց վիճակն, որոց գործերու տապալրէզ միայն Մայրաքաղաքիս շրջանակն եղած է. և միթէ 'ի Պրուսա և 'ի Ռօսսիա երթալու ժամանակ ունի՞ն։

Դիտէ Երեսփոխանութիւնդ, որ Սահմանադրութիւնն աշխատութեանց բաժանման սկզբունքն ընդունած է. ուստի վարչական ընթացքից գոնէ ըստ մասին դիւրութիւն մի տալու համար. առկէ իրը տարի մը յառաջ այս դժուարին իրաց պարագաները մի առ մի համոզական բանիւ ու արդարացի փաստերով քաղաքական ժողովոյ առնին ներկայացուցի, խնդրելով որ երկու Մասնաժողովներ յատկանան. Ժողով մի քննիչ գործոց, ժողով մի գանգատների գործոց։ Մեր այս պարզ և օրինաւոր խնդիրն այնքան թիւր կարծիքներու ենթակայ եղաւ քաղաքական ժողովին առաջ, որ աւելորդ և անկարևոր դատեց զայն ուշադրութեան առնուլ, և ես խոհականութիւն համարեցի չ'պնդել մինչև ժամանակ անցնի և փոփոխութիւնը զիրենք համոզէ։

Այն օրէն և այս խնդրէն ծնաւ անհամաձայնութիւն մեր և քաղաքական ժողովին մէջ, և երթալով մեծցաւ այլ և այլ առիթներով։ Զարմանալ պէտք է, թէ այս ամենազարգ խնդրէն կարելի՞ է յուսալ նպատակ մի հանել և մինչև իսկ ասել թէ՝ հակառահմանադրական է այս դրութիւն և այլն։

Երբ տեսայ, որ քաղաքական ժողովն այս խնդրոյն շուրջէն միշտ կը խրտչի, և այլևս անկարելի է ընդունել տալ, խորհեցայ հիմնական կերպով այդ խնդրոյն լուծումն Ընդհանուր ժողովին բերել վերաքննիչ Յանձնաժողովին ձեռքով։

Ուստի իրը երկու ամիս յառաջ, երբ ինքն պաշտօնական դրով մեր դիտողութիւնը խնդրեր էր Սահմանադրութեան յօդուածոց մասին, յայնժամ պատեհ առիթ համարելով այս ամենակարևոր խնդիրն, իբրև առաջին դիտողութիւն, գրեցի և անձամբ մատուցի Յանձնաժողովին, և շատ համոզիչ փաստերով խօսեցայ, բացատրեցի խնդրոյ բուն ոգին և օգուտ, որ թէ մանուկ լսէր, կը համոզուէր.

Բայց ցաւօք սրտի կը յայտնեմ յաւէնի Ազգային ժողովոյս, թէ ինչպէս քաղաքական ժողովը, նոյնպէս և վերաքննիչ Յանձնաժողովը նուազ կարևորութիւն տալով մեր խնդրոյն զայն մասնաւոր տեղեկագրով Ընդհանուր ժողովոյս բերել հարկ չէ համարած, թողլով որ Սահմանադրութիւնն ամբողջ վերաքննուելէն յետոյ Ընդհանուր ժողովոյ դայ։ Ասա՜ ահա՜ իմ համբերութիւնս հատաւ. զի ես չգիտեմ ու չեմ հաւատար թէ այդ վերաքննութեան աւարտում՞ որ թուականին է։ Այս խնդրոյն ոգին լաւ ըմբռնելու համար պէտք է կարդամ Յանձնաժողովին տուած առաջարկութեանս ճիշդ պատճէնը, և ապա դառնամ ու բացատրեմ երկրորդ պատճառը, որ մեր հրաժարման փոքր առիթ չէ։

Վսեմաշուք Ատենապետ
Ազգային Սահմանադրութեան
վերաքննիչ Յանձնաժողովոյն

Քանի մի օր յառաջ յայտագիր մի ընդունեցի վերաքննիչ Յանձնաժողովոյդ Ատենէն, որով մեր կարծիքն ու դիտողութիւնները կը խնդրէք Սահմանադրութեան մէջ պարունակեալ վերաքննելի յօդուածոց վրայ։

Առ այս ինչպէս բերանացի Ձեր Ատենին խօսեցայ, առ այժմ միայն խիստ հակիրճ բանիւք առաջին դիտողութիւնս կը յայտնեմ։

Ազգային Վարչական կազմութիւնը

(բաց յընդհանուր ժողովէն) մինչեւ անբաւական և անձեռնհաս է համայն Թուրքիոյ Հայոց Ազգին խնդիրներն ըստ օրինի և ընթացիկ եղանակաւ լուծելու․ թէ օրուան պատահական խնդիրները, թէ ներքին և կենսական գործերը, որք անհատական մասնաւոր անձի մը կամ առանձին գաւառի մը չեն վերաբերիր, այլ բովանդակ Ազգին․ Զի Ազգին շահ և յառաջադիմութիւնն այս խնդրոց մէջն է․ Այս խնդիրներն իսպառ բարձի թողի եղած են, միայն բերանով կը խօսուին, լրագիրք կը քարոզեն, բայց առանց արդեանց և առանց ձեռնարկութեան մնացած են մինչև ցայսօր, և սորա բուն ներքին պատճառն է վարչական ժողովոց տկարութիւնը և ժամանակի անձկութեան պայմանը․

Ազգային Սահմանադրութիւնը Թուրքիոյ Հայոց իւր առտնին խնդիրները լուծելու համար միայն մի Քաղաքական ժողով, մի Կրօնական ժողով և իրենց քանի մը մասնաւոր ճիւղերը հաստատած է․ Այս ժողովները շաբաթը միայն երեք ժամ հազիւ կարող են ժողովիլ ժամ ութին և շատ անգամ անցած՝ ատեանը բանալ, խնդրոց կարգը յառաջ բերել և լուծել․

Եթէ կայ կէտ մի, որ Սահմանադրութեան խմբագիր ժողովոյ մաքէն վրիպած է, ահա այս կէտն է․ ինձ այնպէս կը թուի որ այդ օրէնքը խմբագրող ժողովը թերևս նկատելով որ Սահմանադրութենէն յառաջ միայն Գերագոյն և Հոգևորական երկու ժողովները կարող եղեր են Ազգը կառավարել, և նորա խնդիրները լուծել․ ուստի Գերագոյն ժողովին տեղը՝ Քաղաքական ժողով և Հոգևորականին տեղ՝ Կրօնական ժողովը բաւական և շատ համարեր է․ Արդեօք չէ՞ն մտածեր և չէ՞ն կրցեր նախատեսնել․ Եթէ Սահմանադրութենէն առաջ Հայոց համար տարեկան հազար խնդիր կար, Սահմանադրութենէն յետոյ երկու հազարի հասաւ, զի խիստ բնական է, երբ ժողովուրդը քուէի իրաւունք ստանայ, երբ Ազգին մէջ պարտուց և իրաւանց սկզբունքն օր ըստ օրէ յարգուի, անշուշտ բազմապատիկ խնդիրներ կը ծընանին, և այս խնդիրներէն շատ անգամ մեծ և կախ, որու հետևանքն եղած է մինչև չարաչար զբաղմունք վարչական ժողովոց․ Թո՛ղ այս, ոչ միայն Սահմանադրութիւնք Հայոց խնդիրներուն] թիւն տասներկու տարուան միջոց բազմապատիկ առաւելցուց, այլև ժամանակը, յառաջադիմութիւնը, ամեն օր, ամեն ժամ, և նոյն իսկ վարչականներուն մէջ խնդիրներ կը ծնին․ Այս ոչ միայն մարդը՝ այլ և Աւետարանին վկայութիւնը կ'ստուգէ թէ՝ վաղեան օր իրեն համար խնդիր ունի, «ոչ գիտես թէ վաղին զի՛նչ ծնանելոց է»․

Սահմանադրութեան գծողները ասկէց զուրս ուրիշ վրիպակ մի ևս ունին․ մասնաւոր խնդիրները՝ ընդհանուր խնդրոց հետ շփոթեր են․ զոր օրինակ՝ բուն Մայրաքաղաքիս տեղական գործերը գաւառային և ընդհանուր խնդրոց հետ խառներ են․

Փորձառու ճշմարտութեամբ վերահաստ լինելով կը վկայեմ թէ Սահմանադրութեան հաստատած քանի մ'անձուկ ժողովները բաւական չեն իսկ ներկայ դրութեամբ Մայրաքաղաքիս մէջ գըտնուած բնիկ բնակչաց գործերը կարգադրել․ թո՛ղ թէ հանուր գաւառականաց․ Սուտ դայէս խօսելով որ Պոլսոյ համարեա թէ հարիւր հազար Հայ բնակչաց խնդիրները կը հաւասարին երկու միլիոն գաւառացի Հայոց խնդիրներուն, և կը թողում, չեմ յիշեր թէ ինչպէս շատ անգամ տեղական խնդիրները նախապատւութեամբ և զօրութեամբ կը նուաճեն գաւառային խնդիրները ։ Այս շըփոթութիւնն ՝ և այս ընթացքը, մեծ և

ահագին զրկանքներ պատճառած է երկու մասին ևս, թէ՛ Մայրաքաղաքիս Հայոց և թէ՛ գաւառականաց, և զարմանալին այն է որ այս զրկանաց վրայ երկու մասն ևս անտարբեր մնալով չեն խելամտեր և գոնէ իրաւացի բողոքներ բանալ․

Ուստի այս խնդրոյն վերաբերեալ յարակից պատճառները որ շատ են, զայն յատենի ժողովոյդ բերանացի բացատրելով, ներկայ խնդրոյս համար այս եզրակացութիւն կը հանեմք, կամ պէտք է տեղական և գաւառական խնդիրներն իսպառ իրարմէ անջատել և Պոլիս իբրև կեդրոնական գաւառ մի նկատելով Սահմանադրութեան տրամադրած ժողովները հաստատել Նախագահ պաշտօնէի մը տակ, բուն տեղական գործոց և խնդրոց համար, և կամ նոր պաշտօնէութիւն մի հաստատել, որ շաբաթ մինչև ց'գլուխ շարունակ նիստեր ընելով, ամենօրեայ խնդիրները լիազօր իշխանութեամբ լուծէ․ բայց դարձեալ ազգին կենսական և ընդհանուր խնդրոց համար առանձին ժողով մի պէտք է, որ գոնէ շաբաթը մի անգամ իւր նիստերը շարունակելով Ազգային յառաջադիմութեան ճանապարհները հարթէ ու բանայ, որ շատ և ահագին խոչնդոտներ ունին․

Ահա՛, այս է այժմ մեր ամենակարեւոր խնդիրը, զոր այսօր ժողովոյդ ուշադրութեան կը յանձնեմ, և այնչափ վերահաս ծանրացած և անհրաժեշտ խընդիր մի է Ազգին համար, զոր պէտք է ժամ մի յառաջ լուծել, զի Ազգին շահն այս կը պահանջէ․ Եթէ տակաւին ազգային վարչական ժողովոց այս ընթացքը շարունակուի, ոչինչ յոյս չկայ Սահմանադրութենէն, և հետևապէս մեր յաւացած յառաջդիմութիւնը ձեռք չըերուիր․ և տակաւին հեռու կը մնայ Հայոց ժողովրդէն, ու գաւառացին իւր մեծամեծ խնդրոց լուծումն պիտի տեսնայ և ոչ Մայրաքաղաքացին իւր անուան և տեղւոյն պահանջած յառաջդիմութեան նորանոր արդասիք պիտի կարենայ ցոյց տալ աշխարհի առաջ թէ՝ ինքն Եւրոպիոյ ազգաց դրացի է և իւր պարտքն է քան զամեն գաւառացիս յառաջդիմութեան օրինակ հանդիսանալ․ Ո՞րչափ ցաւալի է թաղային կռիւներով զբաղիլ․ այդ չնչին խնդիրներով մինչև Պատրիարքարանի ժողովները ճնշել, ոչ ժամ, ոչ ժամանակ թողուլ գաւառական խնդրոց․

Այս ապարդիւն ընթացքը զրկանք է և ոչ պարծանք Մայրաքաղաքացի ազգայնոց, զի ինքն է նախածնող մայր Ազգային Սահմանադրութեան, իւր պարտքն է գաւառացւոց համար անխնայ զոհել դրամ և ժամանակ, վասն զի համայն Թուրքիոյ գաւառացի Հայերէն իրենք են միայն ուսմամբ և հարստութեամբ ձեռնհաս և ազատ այն ամեն հարստահարութեանց աղետներէն, զորս կը կրեն անճարակ ու խեղճ գաւառացիք, լոյս, բարեկարգութիւն, յառաջդիմութիւն և ազատութիւն մինչև Պոլսոյ կեդրոնէն սպասելով․

Շատ սպասեցին, աչքերնին հալեցաւ, յուսահատութիւնը մօտալուտ է, պէտք է ուշադրութիւն տալ գաւառական խնդրոց, և սորա միայնակ միջոցն է գործոց ու խնդրոց բաշխումն և վարչական մեքենային ամենօրեայ շարժումն․

Ազգիս յառաջդիմութեան ցանկացող

11 Յուլիս 1873 ––ր––Գր––Ե––Ն
'ի Պատրիարքարանի Հայոց Ս․ Գ––րի––րի
Կ․ Պոլիս

Յիշեցէք, մի՛ մոռնաք Երեսփոխանք Հայոց, այն օր, երբ Սահմանադրութեան համար յինէն ուխտ կ'պահանջէիք․ Ես այն օր հեռատեսութեամբ նկատեցի, որ անհնար է մեծ Մոլոխի չափ այդ օրինաց տառ ամենաճշտութեամբ պահել այնչափ, որ կիրակի օր ցրտահարութենէն սախալեալ խաւ ժողովող պատուը

քարկոծել տալ. և քուէարկութեան մէջ չփոթութիւն հանող անձինք չորս տարի քուէի իրաւունքէն զրկեալ հրատարակել, ուստի բաւ և շատ համարեցի ուխտել միմիայն Սահմանադրութեան ոգւոյն և անփոփոխելի սկզբանց վրայ. բայց ներկայ ֆեազաքական ժողովոյ կազմութեան օր Աստեղագիր էֆէնտին չգիտեմ ինչ նկատումով, դիւանական սեղանին վրայ Սահմանադրութեան օրինագիրքը դնելով այսպէս յայտարարեց. "պէտք է Սահմանադրութեան տրամադրած յօդուածները մի առ մի ձշդութեամբ կատարել" Այն օրէն մինչև ց'այսօր այս յայտարարութեամբ վարուեցաւ ժողովը, և ես հնազանդելով յարդեցի իւր ամէն որոշումները և սառաջադրեցի, բայց մերթ ընդ մերթ միայն դիտողութեամբ յայտնեցի խնամով և զգուշութեամբ 'ի գործ դնել այդ օրէնքը. մինչև ժողովուրդն ընտրանայ, մինչև քուէաթուղթ դրել սորվի, մինչև օրինաց ոգին ճանչնայ, ըմբռնէ, սիրէ ու գրկէ։ Երանի թէ Աստենագիր էֆէնտին այդ յայտարարութեան արդիւնքը վայելէր Ազգը. այլ ընդհակառակն օրինաց խստիւ և տառական դրծադրութենէն հետևեցան այնքան աղմկայոյզ խառնութիւնք Պոլսոյ Թաղերուն և գաւառներու մէջ. Թող ապագային վկայ լինի հազար ութ հարիւր եօթանասուն և երեք Յուլիս 31 Հայոց Պատրիարքարանի դժպատեհ դէպքը։ Մի թէ կարելի՞ է ընդդէմ գիտակցութեան մեղանչելով այս խօսքերէն թիւր հետևանք մի հանել և ասել՝ ուրեմն Պատրիարքն իբրև հսկող օրինաց, իւր պարտիքը չ'ճանաչելով Սահմանադրութեան դէմ կը խօսի և նորա տրամադրած օրէնքները ճշդիւ կատարելու փոյթ չունի։ Այս դատողանին դէմ այսօր և յաւիտեան կը բողոքեմ. զի Խրիմեան յառաջ քան ըզ վաթսուն երրորդ թուականն 1820 Ապրիլ 4 անդամին 'ի մօրէ Սահմանադրութենէն յառաջ, սահմանադրական ծնած է և ցորեկ արևուն լուսով յաշխարհ եկեր է. խոստ դժուարին է զանի իրրև հակասահմանադրական ամբաստանել. ես Սահմանադրութիւնը դրկել կուզեմ, բայց չեմ ուզեր զանի այնչափ ճշդել ուսեղմել. մինչև գրկիս մէջ 'մեռնի։ Ես այնպէս կը համարիմ թէ նորա թերթերը վարդի թերթէն աւելի փափուկ են. խարութեամբ մի շօշափէք. պատառ պատառ կը լինի։ Մանաւանդ որչափ սարսուռ կդդամ երբը ասոմիկանութեան ձեռք կը դպի. այսինքն անիսրհուրդ անհեռատես մարդիկ օրինաց դիմահարները դրպելու համար սոսիկանութեան զէնքը յօգնութիւն կը կանչեն. որոյ վախճանը թէ մինչև ո՞ր կեղերի ձեղ կը թողում խելամտել։

Ժամ է արդ որ խօսիմ ու բացատրեմ իմ հրաժարմանս երրորդ պատճառը, այն է Եկեղեցւոյ վիճակ, որ ամենամեծ և կարևորագոյն է այնչափ՝ որչափ Աստուած, իւր Աւետարանս ու Եկեղեցին բարձրախօսհուրդ են։ Ուշ դիք, երեսփոխանք Հայոց, ուշ դիք պաշտօնակից եղբարք իմ, Թուրքիոյ Հայոց Եկեղեցւոյն վրայ պիտի խօսիմ որ խոնարհեր, աղքատացեր և նուաղեր է յոյժ։ Թոյլ տուք որ հազար երեք հարիւր տարի յառաջ մեր Ս. Խորենացւոյ մրմունջ կրկնեմ ատանօր։

"Ողբամ զքեզ Եկեղեցիդ Հայաստանեայց, խրթնացեալ 'ի բարեզարդութենէ բեմին, զրկեալ 'ի քաջ հովուաց և հովուակցաց»։

Գիտէք, երեսփոխանք Հայոց, ես յետին տրուպ և անարժանս այդ Եկեղեցւոյն հսկող հովիւն եմ. Ս. Էջմիածնայ Վեհափառ Հայրապետին կողմէն փոխանորդ կարգեալ. դուք ձեռքս Սահմանադրութիւն տուիք և պահանջեցիք որ ուխտեմ և հաւատարիմ մնամ Սահմանադրութեան։ Եթէ զեղծանիմ, զիս Ձեր քուէով կը դատապարտէք. յառաջ քան զՍահմանադրութիւն Ցիսուս ալ իւր Աւետարան ձեռքս տուաւ։ Մի թէ այդ մեծ և ահաւոր Աստուածամարդն իրաւունք չունի՞ յինէն համար պահանջել. այո՛, առաւելքան զձեզ, ո՛հ, ո՛հ, ո՛հ, ես այդ Աւետարանն ձգեցի և այժմ բաժանարար 'պաշտօնեայ մի եմ Պատրիարքարանի դատարանին մէջ նստած, քանի մի գործակից եղբայրներովս։ Սահմանադրութիւն անշուշտ Եկեղեցւոյ և Աւետարանի պաշտօնեութիւնը չ'մոռնալով իւր 28 տարի յօդուածով իմ գործակից Կրօնական ժողովոյ պաշտօնը այսպէս կը սահմանէ.

"Ազգային կրօնական գործոց ընդհանուր տեսչութիւն. իւր պարտաւորութիւնքն են Ազգին մէջ կրօնական ընդդիմութիւն զարգացնել. Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ դաւանութիւն և աւանդութիւնները անխախտ պահել, Եկեղեցեաց և Եկեղեցականաց բարեկարգութեան հսկել, Եկեղեցականաց ներկայ վիճակ լուցնել և ապագայն անդորրելու և ապահովելու միջոցներն ձեռք բերելու հոգ տանիլ, աղգային վարժարանաց երբեմն երբեմն այցելութիւն ընելով Քրիստոնէական վարդապետութեան ուսուցման վրայ հսկողութիւն ընել, արժանաւոր և բանիբուն վարդապետներ և քահանաներ հայցնել և Ազգին մէջ ծագած կրօնական վէճերը քննելով Եկեղեցւոյ օրինաց համեմատ լուծել»։ Խիստ վայելուչ և պատշաճաւոր շարադրած ես այս պարտիքները, դո՛ւ, Օրէնագիր ժողով Հայոց, և ծանր ծանր պարտուց բեռներ բարդեր դիզեր ես իմ և Կրօնական ժողովոյ Թիկանց վրայ. չ'գիտեմ անգամ մի հարցուցիր. համար պահանջեցիր թէ այս պարտիքներէն ո՞րը կատարեցինք և ո՞րը թողուցինք։ Քեզ ցաւօր սրտի գոյժ կուտամ որ այդ յօդուածին վերի ամբողջ պարբերութիւններըՍահմանադրութեան Թղթին վրայ մեռած մնացած են, և միայն վարի պարբերութիւնը այն է "Ազգին մէջ ծագած կրօնական վէճերը քննելով որոշումն կատարել, բայց չէ թէ եկեղեցւոյ օրինաց համեմատ ըստ Սահմանադրութեան, այլ խոշի օրինաց և երբեմն ես յաւանդութենէ կամ 'ի սովորութենէ պահուած պայմաններով։ Ա՜հ, արդար և անաչառ դատաւոր մի լիներ ատա, և ես քեզ հետ դատատանի մանէի, Օրէնագիր ժողով. դու այսչափ մեծամեծ պարտիքներ բաժին հաներ ես ինձ և Կրօնական ժողովոյն, երբէք չէ յիշեցիր թէ այդ պարտիքներու հետ իրաւունքը անբաժանելի կերպով կապուած է. դու միայն պարտիքներ կը սահմանես, իրաւունքները կը մոռնաս, մի դուցէ այդ պարտիքները կատարելու համար եկեղեցւոյ պաշտօնէից մեծ շահերու արդիւնքը միտքդ եկած է, այսինքն մկրտութեան դրամ, պատարագի դրամ, մեռելի դրամ։ Այդ պատուղները մեր սակաւապետ կենաց պարէնն է, մեր կեանք պահող լոկ հացի գինն է. կամ թէ յաւիտենական Երեսկայութեամբ 1800 տարի յառաջ երթալով կարծեցիր որ Աւետարանի արդի պաշտօնեաներն՝ առանց ցոյց, առանց մախաղի և առանց գօտին մէջ պահուած պղնձի կարող են Գոլգոթան մինչև 'ի Տրապիզոն երթալ և կամ Քրիստոսի դարուն և Առաքելոց նման ամէն բան առանց մամոնայի հրաշքով գործել։ Ուստի քանի որ այսչափ պարտեաց դէմ իրաւունք սահմանած չես, այդ պարտիքներու կատարման արդիւնքը կարող չես տեսնալ, որոյ իբրև ապացոյց յառաջ կը բերեմ այս իրողութիւնը, որով ես և իմ Կրօնական ժողովոյ եղբայրներս շատած կեցած եմք։ Երբ Հայաստանի այլ և այլ շատ գաւառներն և վիճակներն հովիւ կուզեն, 'հովիւ չկայ. Տիգրանակերտի կուսակալութեան մեծ վիճակ արժանաւոր հովիւ կուզէ, հովիւ չկայ. Եդեսիոյ վիճակ հովիւ կուզէ, հովիւ չկայ. Խար-

բերդի ձախ բազմահայ միճակին հոգիւ պէտք է, ուր բողոքականութիւն յառաջ կերթայ. այդ ժողովուրդը Ս. Գրիգորի գաւթին մէջ պահող հոգիւ չկայ։ Արապկէր հոգիւ կուզէ, իւր հոգիւը փախաւ. պատճառն իւր իրաւանց ճշգրութիւնն էր։ Ակնայ միճակին հոգիւ պէտք է, հոգիւ չկայ։ Չմշկածագի հոգիւ ինքնին խոյս տուած է։ Եւդոկիոյ միճակ անհոգիւ է և խռովութեանց մէջ կը յուզի։ Ամասիա և Մարզուան գաւառներ անհոգիւ մնացած կը յուզուին։ Երզնկա հոգիւ կուզէ, անհոգիւ մնաց։ Գերճան վաղուց անտի հոգիւ կուզէ, հոգիւ չկայ։ Մուշ հոգիւ կուզէ, հոգիւ չկայ։ Բաղէշ հոգիւ կուզէ, զի իւր հոգիւ տարագիր եղած է։ Վան հոգիւ մի ընտրելու համար աչագին կռիւ բացուած է։ Չեմ յիշեր Նիկիկիոյ միճակի տարաբաղդ ժողովրդոց անտէրունջ միճակը, որոց համար Սոյ խեղճ կաթուղիկոսը հանապազ գրելով թախանձելով վարդապետ կուզէ, հազիւ հազ Ո. ինեցի Գաւիթ կոյ վարդապետ մի գտայ և իրեն ղրկեցի, ո՛հ։

Ահաւասիկ եկեղեցւոյ միճակ, ահաւասիկ իւր սրտառուչ նկարագիր, Երեսփոխանք Հայոց, զոր հարիւրէն մին հազիւ գրեցի, որ ինչպէս զիմ սիրտ՝ և ձեր սիրտ դառնացո՜ւց ու ճմլեցո՜ւց, թէ գէթ անտարբեր էք։ Եթէ այդպէս, ուրեմն վերցուցէք, մի խղճէք վերցուցէք միանգամայն եկեղեցւոյ պաշտօնէութիւնն, ոչ Հայրապետ, ոչ Պատրիարք, ոչ Եպիսկոպոս, ոչ վարդապետ և ոչ Քահանայ. Թող Տէր ինքնին հոգայ իւր եկեղեցին և ժողովուրդը. դուն ալ հրէական ժողովրդին պէս երեսդ երկինքէն դարձուր և խօսէ այս բանը, "Անտէրունջ շրջեսցուք և առ քեզ ոչ եկեսցուք, ևն."։

Իսկ եթէ առ այս քու կ՚ըսես և կը սրտմտիս, այսպիսի քրէական հայհոյութիւնք քու սրտէն քու երիկամունքէն և քու բերնէն հեռու չեն, դուն Ս. Գրիգորի անբիծ հաւատքն ունիս և նորա անկած որդատունկն ես, անշուշտ կ՚ըսես. Ինձ համար միակ պէտք է, հոգիւ պէտք է, եկեղեցի պէտք է, տաճար պէտք է, անդուն պէտք է, քահանայ պէտք է, պատարագ պէտք է, խունկ պէտք է։ Մինչեւ յե՞րբ. մինչև այսօր և վաղ, և 'ի կատարած աշխարհի, քանի որ Քրիստոնեայ ես, հաւատք ունիս և Աւետարան գիրկդ է։ Եթէ այսպէս, Երեսփոխանք ժողովրդեան, ուրեմն արդարութեան կշռով օրէնք սահմանեցէք. կրօնական ժողովոյ պարտեաց հետ իւր իրաւունք հաստատեցէք. և այնուհետև եթէ տակաւին նա իւր պարտքերը յանուն եկեղեցւոյ չ՚գործադրէ. խստութեամբ և դատաստանաւ հաշիւ պահանջեցէք։

Այս խնդիրը կէտ մի է, զոր կը թողում իմ յաջորդին և միայն կ՚ազդեմ զձեզ որ քան զամեն խնդիր առաւել ուշադրութեան առնուք։ Մի փարատիր դարմանք գի րին և քու ձեռքդ է, վասն զի եկեղեցւոյ մեծ մատակարար դուն ես, նորա տաճարին բանալին և գանձը քու ծոցդ և քու հսկողութեանդ տակն է։ Մեք այժմ այդ տաճարին փարձուր և սուրբ միակներին եմք. եթէ խմաստուն ես, եկեղեցւոյ փառք կը սիրես և կը խորհիս աղնուացուցանել Քրիստոսի եկեղեցւոյ պաշտօնեաները, այդ փառք և շահ դարձեալ քեզ կը վերաբերին։

Ահաւասիկ իմ իրաւացի պատճառներ, Երեսփոխանք Հայոց, զորս կ՚առաջեմ բարձր ուշադրութեան առնուք և նոցա խորը թափանցէք և պիտի տեսնուք թէ Խրիմեան ոչ միայն անկեղծ գիտակցութեամբ այլև փորձառական ճշմարտութեամբ գրած է։

Իբրև կէտ կաւանդեմ Ձեզ շուտ և սրտագ փութացուցէք Վերաքննութիւն Սահմանադրութեան։ Սահմանադրութեան իրաւանց և պարտուց հիմնական օրինաց որչափ կարելի է անվրէպ գործադրութիւն. 'վարչական կազմութեան մէջ աշխատութեանց բաժանումն. գործադիր իշխանութեան անդամոց միութիւն. և համաձայնութիւն. գիտցէք այդ վարչական մեքենայն առանց այս համեմատութեան չի շարժիր։

Այլչափ և այսքան բաւ է։ Ներողութիւն կը խնդրեմ այն ամեն թերութեանց համար, զոր իբրև մարդ սխալական և ապիկար գործած եմ. ներողութիւն կը խնդրեմ համայն Երեսփոխանական ժողովէն. ներողութիւն կը խնդրեմ իմ վատակակից Կրօնական ժողովոյ Ս. Հարց դասէն. ներողութիւն կը խնդրեմ Քաղաքական ժողովոյ Մեծ. Անդամներէն. ես զձեզ չամբաստանեցի. այլ դրութիւնըն ամբաստանեցի. որոյ ուղղութիւնն և փոփոխութիւնն օրէնսդիր ժողովոյն կը պատկանի։

Այլ ես կը մնայ ինձ օրհնել համայն Հայոց Ազգ և հրաժեշտս մատուցանելով առ Երեսփոխանութիւնդ Հայոց՝ Վահանայ Գողթնացւոյն պէս պաղատիլ։

"Արձակեցէք որ տեսանեմ զուրախութիւն աւերածոյ երկրին իմոյ Հայրենեաց"։ Թո՛յլ տուէք այս աթոռէն ելնեմ և հոն նստիմ, թերևս այսու խաղաղութեան օրինակ մի ընծայեմ իմ յաջորդիս։ Թո՛յլ տուէք, եթէ իբրև Պատրիարք չ՚կրցայ՝ իբրև Խրիմեան վարդապետ գործել, թերևս իբրև Խրիմեան՝ կարենամ իբրև Պատրիարք գործել։ Երթա՛ս բարեաւ. Արծուի, ասացէք. դնա՛, գտի՛ր Վարագ՝ քու սիրած խուցն ու գրիչ և սակաւիկ մի թանաքուր, հոն մնացիր, զի նա խռովեալ՝ փութայ 'ի նաւահանգիստ։

Ընթերցումէն եւս Նորին Սրբազնութիւնը պահ մը առանձնանալու և հանգստանալու համար մեկնեցաւ ժողովէն։

Միևնոյն միջոցին ժողովն ալ քառորդ մը դադար առաւ, և ժամը 9 ին Նորէն Ատեանը բացուեցաւ։

Ատենապետ էֆ. ժողովին ներկայացուց բազմութիւ ստորագրութեամբ լի երկու ժողովրդական հանրագիր, որք պահ մը առաջ դիւանին տրուած էին, և որոց մէկն՝ Ս. Պատրիարքին դէմ ժամանակէ մը 'ի վեր ընթացքոց ոմանց և հասարակութեան մէջ պըտըտած տարաձայնութեանց քննութիւնը կը խնդրէր, և միւսն Քաղաքական և Կրօնական ժողովոց մի քանի անդամոց դէմ բողոք մ'էր։ Ատենապետ էֆ. կարդաց զանոնք 'ի տեղեկութիւն ևեթ ժողովին և յայտարարեց թէ ժողովս ըստ օրինի պարտաւոր չէ բնաւ այսպիսի հանրագրութեանց նպատակին ազդեցութեանը տակ գտնուիլ և զանոնք իր ընթացքին առաջնորդ բռնել. այլ իր միայնակ պարտքն է, այսպիսի դրութիւններէ լոկ ծանօթութիւն մը առնելէ ետև, արդարութիւնն ու օրէնքը պաշտպանել ազատ վիճաբանութեամբ, հանդարտ ոգւով և որ և իցէ բարոյական ճնշման երկիւղներն իրմէ հեռացնելով։

ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹԻՒՆ 17 ԵՐԵՍՓՈԽԱՆԱՑ

Ատենապետ էֆ. անմիջապէս օրուան խնդիրը ձեռք առնելով, ժողովոյն ներկայացուց 17 Երեսփոխանաց կողմէ նոյն պահուն տրուած գրաւոր առաջարկութիւն մը, և կարդաց զայն։ Ահաւասիկ պատճէնը.

« Նկատելով որ Ընդհանուր ժողովոյս ե-
« կած հրաժարագրերը պատճառաբանեալ են,
« հետևաբար ժողովս դատաւորական կերպա-
« րանքի կը վերածէն, կառաջարկենք որ եր-
« կու յանձնաժողով կազմուի. մին՝ հրաժա-
« րականներուն պատճառները քննելով՝ մինչև
« 8 օր տեղեկագրով մը իր քննութեան ար-
« դիւնքը ժողովոյս ներկայացնէ. և միւսը՝
« մինչև հրաժարականաց խնդրոյն լուծումը
« Պատրիարքարանի մէջ գործադիր իշխանու-
« թեան պաշտօն վարէ։ »

3 Օգոստոս 1873

(Ստորագրութիւն)

ԽՈՐԷՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ
ԱՄԲՐՈՍԻՈՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԻՍԿԷՆՏԷՐԵԱՆ
ՂԵՒՈՆԴ „ ՓԻՐՂԱԼԷՄԵԱՆ
ՆԵՐՍԷՍ „ ՍԱՄԱԹԻԱՑ
ԽՈՐԷՆ ՔԱՀԱՆԱՅ ՓԷՀԼԻՎԱՆԵԱՆ
Մ. ՄԱՄԻԿՈՆԵԱՆ

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ Յ· ԹԻՒԼԵԱՆ
Կ· Յ· ԽԻԹԻՒՃԵԱՆ
Օ· ԽՕՃԱՍԱՐԵԱՆ
Տ· Ս· ՄԱՋԼԸՄԵԱՆ
ՄԱՆՈՒԿ Ճ· ԱՐԱՊԵԱՆ
ՊՕՂՈՍ ՃԻԼԱՃԵԱՆ
Յ· ԵԼՄԷՆԻՃԵԱՆ
ԽԱՉԱՏՈՒՐ ՂԱԶԱՐՈՍԵԱՆ
ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ
Տ· Մ· ԷՆՖԻԷՐՃԵԱՆ
Թ· ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ

Առեննալեա էֆ· ժողովոյն ուշադրութիւնը կարդացուած առաջարկութեան վրայ հրաւիրելով ծանոյց որ այս մասին դիտողութիւն ունեցող Երեսփոխանք պէտք է խօսք առնուն կարգաւ և իրենց կարծիքը յայտնեն ։

ՊԷԿԵԱՆ Թ· ԷՖ· — Խնդիր մը կայ ընդհանուր ժողովոյ առեանն եկած, կամ լաւ եւս երկու խնդիր մէկ մէկու հետ կապուած, այն է Արրազան Պատրիարք հօր և Վարչութեան Քաղաքական ժողովոյ հրաժարականները ։ Մեք հոս հրաւիրուած ենք մեր կարծիքն տալ այս յայտնելու · բայց գիտենք 17 Երեսփոխանց կողմէ գրաւոր առաջարկութիւն մը ներկայացուած ըլլալը յայտնելով՝ նոյն առաջարկութեան վրայ կը հրաւիրէ մեր ուշադրութիւնը ։ Կ'ընդունիմ նախ այդ հրաւէրին պատասխանել և յետոյ բուն խնդրոյն վրայ խօսիլ ։

Առաջարկութեան վերջին մասն՝ որ գործադիր իշխանութիւն վարելու համար յանձնաժողովի մը կարգման կը վերաբերի, բաւական պարզուած չըլլալով՝ չկրնար հասկցուիլ թէ արդեօք այդ յանձնաժողովը բուն իսկ Պատրիարքին և Քաղաքական ժողովոյն պաշտօնը՞ պիտի վարէ · անոր այս կէտն է որ բացատրութեան կարօտ կը գտնեմ ։ Եթէ գործադիր իշխանութեան Յանձնաժողով ըսելով կուզեն հասկցնել թէ Պատրիարքին և Քաղաքական ժողովոյն իշխանութիւնը պիտի վարէ, զայդ ո՞ր ազգային օրէնքէն կ'առնուն · Սահմանադրութեան մէջ չկայ այդպիսի տրամադրութիւն մը, այլ Սահմանադրութիւնն այսպիսի պարագայի մը մէջ՝ երբ Պատրիարք կամ գործադիր իշխանութիւն պաշտօնէ դադրի, Խառն ժողովոյ Տեղապահ մը դնել կը տրամադրէ, որնոր անմիջապէս կը նախագահէ Վարչութեան ժողովոց մինչև Պատրիարքի ընտրութիւնը ։ Արդ այժմ այս կէտին վրայ աւելի խօսք մնալ չուզելով կը թողում նոյն ինքն առաջարկողաց՝ որ իրենք բացատրեն, և ես կը դառնամ Արրազան Պատրիարքին և Քաղաքական ժողովին հրաժարականաց խնդրոյն, որ Ընդհանուր ժողովոյ ներկայացեալ բուն խնդիրն է ։ Երկու կողմին հրաժարագրերն ալ կարդացուեցան · Արրազան Պատրիարքն երկարօրէն բացատրեց իւր հրաժարման պատճառները, և եթէ լաւ կը յիշեմ, իւր պատճառաբանութիւնները գլխաւորապէս սա կէտին կամ եզրակացութեան վրայ ամփոփեց թէ ինք չամբաստանէր ոչ Կրօնական և ոչ Քաղաքական ժողովներն, այլ կ'ամբաստանէ միայն դրութիւնը ։ Եւ որովհետև իւր դիտողութիւնները Սահմանադրութեան Վարչական դրութեանը վրայ էին, ասկից կը հասկցուի թէ Արրազան Պատրիարքին ամբաստանել ուզած դրութիւնը նոյն ինքն ներկայ Սահմանադրութեան դրութիւնն է ։ Նորին Արրազնութիւնը Սահմանադրութիւնն անբաւական գտնելով անհրաժեշտ կը համարի փոփոխութիւն մտցնել ներկայ Վարչական դրութեան մէջ, և ազգային գործերն երկու կարգի բաժնելու դրութեան պէտքը կ'առաջարկէ տեղականը գաւառականէն զատելով ։

« Ես այս առաջարկութիւնը վերաքննիչ Յանձնաժողովին ալ ըրի կ'ըսէ · մանուկ ըլլար՝ կը համոզուէր իմ փաստերէս, և սակայն մերժեց իմ առաջարկութեանս առիթողականութիւնը » ։

Իրաւ է թէ Նորին Արրազնութիւնն այս առաջարկութիւնը նոյն իսկ Ընդհանուր ժողովոյ վստահութեամբը պատուեալ և անկէ ընտրեալ Սահմանադրութեան Վերաքննիչ յանձնաժողովին ալ հաղորդած էր ասկէ առաջ · այս Յանձնաժողովն՝ որոյ անդամներն ինծմէ զատ արժանեաց տէր անձինք են, խորին ուշադրութեան առաւ այս խնդիրը, և տեսնելով թէ ներկային մէջ անկարելի է այսպիսի փոփոխութիւն մը մտցնել առանց Սահմանադրութիւնը հիմնովին վեր 'ի վայր ընելու, ապագային համար գործադրելիութեան հաւանականութիւնն զգացուց Արրազան Պատրիարքին և խոստացաւ իւր այս առաջարկութիւնը՝ կարգն եկած ժամանակը դարձեալ նկատողութեան առնուլ ։ Սակայն Արրազան Պատրիարքն այն ատեն [illegible] ինծի յայտարարեց Յանձնաժողովոյս ատենին մէջ թէ պիտի հրաժարի ։ Ըսել կուզեմ թէ Արրազան Պատրիարքին այսօրուան հրաժարականը նոր չէ, արդէն 2 ամիս առաջ Վերաքննիչ Յանձնաժողովին մէջ ծանուցած էր, և այսօր ալ նոյնը կը կրկնէ թէ իւր առաջարկութեան մերժուելուն համար յուսահատեալ կը հրաժարի, և ասոր հետ մեկտեղ կերպիւ մը կ'ամբաստանէ զՅանձնաժողովն ըսելով թէ բան մը չկրցաւ գործել մինչև ցայսօր, մինչդեռ յանձնաժողովն 3 նիստ միմիայն Նորին Սրբազնութեան տարաժամ պահանջմամբ ըրած առաջարկութեան առիթողականութիւն չունենալն որոշելու համար գործեց ։ Եւ սակայն Յանձնաժողովը Արրազան Պատրիարքին պահանջումը մերժելով, չըսաւ թէ իւր առաջարկած երկու մասնաժողովներն այժմէն բնաւ չեն կրնար հաստատուիլ, այլ այդ մասին Վարչութեան ժողովոց հետ խորհեցէք և մէջերնիդ համաձայնեցէք ըսաւ, և եթէ պատասխանատուութիւնը ձեր վրայ առնելով տեղական և գաւառական մասնաժողովներ հաստատէք, ինչպէս հաստատուած էր երբեմն Նախորդ Վարչութեան օրով, օրէնքը բնաւ արգելք չըլլար ձեզ ։ Նկատողութեան արժան է թէ մէկ կողմէ Արրազան Պատրիարքն իր առաջարկութեան կարևորութեանն ու առիթողականութեանը վրայ պնդած ատեն, միւս կողմէ Կրօնական ու Քաղաքական ժողովոց անդամները հակառակը կը պնդէին ։ Ուստի ես իբրև անդամ Վերաքննիչ յանձնաժողովոյ կը յայտարարեմ թէ Յանձնաժողովը բնաւ պատասխանատու չէ Արրազան Պատրիարքին հրաժարմանը ։

Այս պահուս Իւթիւճեան և Աղաբէկեան Մ· Էֆէնտիներն ընդմիջելով Պէկեան էֆ·ի խօսքը, բողոք կը բառնան խնդրէն շեղելուն համար, և Առեննալէտ էֆ· կը պարտաւորի պէտք եղած ազդարարութիւնն ընել յիշեալ Ատենաբանին ։

ՊԷԿԵԱՆ Թ· ԷՖ· — Որովհետև Արրազան Պատրիարքն ամբաստանեց Վերաքննիչ Յանձնաժողովը, « մանուկը ըսէր կը համոզուէր, ա՛լ ասոր վրայ համբերութիւնս հատաւ և հրաժարեցայ » ըսելով · հարկ եղաւ ինձ այս յայտարարութիւնն ընել իբրև անդամ Յանձնաժողովոյ ։

ՕՏԵԱՆ Գ· ԷՖ· — Կարծեմ թէ Պէկեան էֆէնտին Վերաքննիչ Յանձնաժողովին կողմէ խօսելու պաշտօն չունի հոս ։ Վիճաբանութեան դրուած կէտը 17 Երեսփոխանց կողմէ եկած գրաւոր առաջարկութիւնն է, որ երկու մասէ կը բաղկանայ · այսինքն կ'առաջարկուի երկու Յանձնաժողով դնել, մէկը հրաժարականաց խնդիրը քննելու և միւսն առժամանակեայ գործադիր իշխանութիւն վարելու համար մինչև հրաժարականաց խնդրոյն լուծումը ։ Պէկեան էֆէնտի թողլով բուն վիճաբանելի կէտը՝ Արրազան Պատրիարքին ատենաբանութիւնը դատափետելու ելաւ · բայց վիճաբանութեան սահմանէն դուրս է առ այժմ այդ կէտը, վասն զի ժողովը դեռ չորոշեց անոր վրայ վիճաբանիլ ։ Ուստի կը խնդրեմ դիւանէն որ վիճաբանութիւնն իւր սահմանէն դուրս չեղել չտայ, որպէս զի պատճառ չտրուի Երեսփոխանաց մէջ ամդոհութիւններ յառնելու ։

Այս խորհրդածութիւնը կը կրկնեն միանգամայն ուրիշ Երեսփոխանք ։

Առեննալեա էֆէնտին հրաւիրեց երկրորդ անգամ զՊէկեան էֆէնտի չշարունակել իւր խօսից թելը, խնդրելով սակայն՝ որ Սրբազան Պատրիարքին ատենաբանութիւնը խնդրոյ նիւթ չընէ, այլ միայն 17 Երեսփոխանց առաջարկութեան մասին դիտողութիւն եթէ ունի յառաջ բերէ ։

ՊԷԿԵԱՆ Թ· ԷՖ· — Ես դիւանէն կանխաւ թոյլտուութիւն ուզեցի և այնպէս բուն խնդրոյն խօսք մտայ, և այդ իմ իրաւունքս էր, որովհետև ես իբրև Երեսփոխան՝ Արրազան Պատրիարքին հրաժարականի խնդրոյն վրայ կարծիք յայտնելու եկած եմ ։ 17 Երեսփոխանց առաջարկութիւնն երկրորդական է, որուն վրայ բուէարկութիւն կրնայ ըլլալ խնդիրը լուսաբանուելէ ետև · եթէ ընդմիջումներ պիտի ըլլային, լաւ էր որ կանխաւ թոյլ չտային ինձ դիւանը · քանի որ թոյլ տրուեցաւ, պէտք էր որ այս խօսքերն ընէի, որոյ եզրակացութիւնը հոն կը յանգի թէ մէկ կողմէ Արրազան Պատրիարքն արդի Վարչական դր-

րութիւնն անբաւական և անգործադրելի կը համարի, միւս կողմէ Քաղաքական Ժողովը նոյն դրութեան գործադրելիութիւնը կը պնդէ. երկուքին պահանջման մէջ տարբերութիւնը խիստ մեծ է. մին կ'ըսէ թէ այս դրութիւնը չկրնար շարունակուիլ, իսկ միւսն ընդհակառակն կը պնդէ թէ կրնայ շարունակուիլ. և այս անհամաձայնութիւնը մինչև լոկ երկու կողմին ալ հրաժարմանն առիթ տալով խնդիրն այժմ հոս Ընդհանուր Ժողովոյս առաջն եկած է: Արքազան Պատրիարքը չէ թէ Քաղաքական ժողովը, այլ միայն «դրութիւնը կ'ամբաստանեմ» կ'ըսէ իւր տուած բացատրութեանը մէջ, և այս դրութիւնն ալ ներկայ Սահմանադրութեան վարչական դրութիւնն է: Իսկ Քաղաքական ժողովին հրաժարագիրը ըսելեայն ամբաստանութիւն մ'է Արքազան Պատրիարքին դէմ, իբր թէ Սահմանադրութեան ըստ ամենայնի գործադրութեան արգելք կ'ըլլայ: Միով բանիւ խնդիրը ներկայ վարչական դրութեան գործադրելիութեան և անգործադրելիութեան վրայ է:

Ահա խնդրոյն վիճակն այս է. Երեսփոխանութեան կը մնայ ընել ինչ որ պէտք է:

ԽՕՃԱՍԱՐԵԱՆ Օ. ԷՖ. — Արքազան Պատրիարքը քանի մը օր առաջ չորս տողով հրաժարական մը գրկած էր Երեսփոխանաց, որուն մէջ իբր սկզբունք սա միայն կ'ըսէր թէ սակէ ետև իւր պաշտօնավարութիւնն անկարելի է: Իսկ այսօր իւր բացատրութեան թղթովը շատ բաներ խօսեցաւ, ազգին վիճակն ընդհանուր կերպով նկարագրեց, ոչ միայն վերաքննիչ յանձնաժողովէն, ոչ միայն Կրօնական և Քաղաքական ժողովներէն, այլ նաև Երեսփոխանութենէն և նոյն իսկ ինքզինքէն գանգատեցաւ ըսելով թէ Ընդհանուր ժողովը զինքն ընտրելուն մէջ սխալած էր, վասն զի ինք չէ կրցած ազգին իր վրայ դրած յոյսերը պահել:

Ես չպիտի խուզարկեմ Պէկեան էֆէնտիի պէս Արքազան Պատրիարքին այն խօսքերը՝ զորս վերաքննիչ Յանձնաժողովին նկատմամբ ըսաւ, ոչ ալ պիտի պատասխանեմ Քաղաքական ժողովոյ նկատմամբ ըսածներուն. Արքազան Պատրիարքն ընդհանուր տեսութեամբ ազգին վիճակն ալեկոծեալ նաւու մը նմանեցուց, ազգը զինքը նաւավար կը ճանաչէր, բայց ինք կը թողու այժմ նաւապետութիւնը. մեք չենք կրնար քննել հոս այդ պաշտօնը լքանելուն պատճառները. նոյնպէս Քաղաքական ժողովն որ նաւաստիի պաշտօնը կը վարէր, այն ալ պատճառներ մէջ կը բերէ և կը հրաժարի իր պաշտօնէն. անոր համար 17 Երեսփոխանք՝ որոց մէկն ալ ես եմ, առաջարկեցինք որ իբր դատաւոր քննենք, ոչ թէ մանրամասնութեանցը միջամտելով այս ժողովին մէջ, այլ քննութեան արդիւնքին և հետևանացը վրայ միայն վիճաբանելով: Պէկեան էֆէնտին միայն մեր առաջարկութեան Բ. մասին վրայ դիտողութիւն ընելով՝ յանուն Սահմանադրութեան արգելք յարուցանել կուզէ մեր առաջարկութեան այն մասին դէմ, և կ'ըսէ թէ Սահմանադրութեան հակառակ է արտաքոյ Պատրիարքի գործադիր իշխանութեան Յանձնաժողով մը կարգել. այս առարկութիւնը շատ սխալ է, երբէք Սահմանադրութիւնն արգելք չկրնար ըլլալ մեր ըրած առաջարկութեան. քանի որ Պատրիարք և Քաղաքական ժողով, երկուքն ալ միանգամայն հրաժարական տուած են, ըսել է թէ գործադիր իշխանութիւն չէ մնացած. ո՞վ կրնայ ըսել թէ առանց պաշտօնէութեան մնայ ազգն ու Պատրիարքարանը. հարկաւ գործադիր վարչութիւն մը պէտք է, այն ալ առժամանակեայ և պայմանաւոր, այսինքն՝ մինչև հրաժարականաց խնդրոյն լուծումը. հետևապէս իր պաշտօնը չէ թէ հիմնական գործեր տեսնել պիտի ըլլայ, այլ միայն այն ընթացիկ գործերն՝ որ իրեն կը դիմեն. Ով որ կ'ըսէ թէ Սահմանադրութիւնը մեր առաջարկութեան դէմ արգելք կը յարուցանէ, թող բարեհաճի ցոյց տալ թէ ո՞ւր արդեօք Սահմանադրութեան մէջ այնպիսի յօդուած մ'ալ, որ Պատրիարքարանն անիշխանութեան մէջ դնելու ծառայէ. այդպիսի յօդուած մը չեն կրնար ցուցընել. ուստի ինչ հարկ կայ առարկութիւններով ժամանակ վատնել, որով յանպէտս վիճաբանութիւնը կ'երկարի և որքան վիճաբանութիւնն երկարի, այնքան աւելորդ և ընդվայրապար մանրախուզութեանց մէջ պիտի թափառինք. ինձ կը թուի թէ այս մասին վիճաբանութիւնն երկարացնելու պէտք մը չունինք, հետևապէս կը պահանջեմ որ ժողովոյն կամքը հարցուի, և եթէ վիճաբանութիւնը շարունակելու հարկ մը չտեսնէ, անմիջապէս մեր գրաւոր առաջարկութիւնը քուէի դրուի վերջանայ:

ԻՒԹԻՒՃԵԱՆ Կ. ԷՖ. — Կը ձայնակցիմ Օդեան էֆէնտիի 'ի նպաստ մեր գրաւոր առաջարկութեան մէջ բերած բոլոր խօսքերուն. սա միայն կը յաւելցնեմ թէ ըստ որում Պէկեան էֆէնտի գործադիր իշխանութիւնն ըստ Սահմանադրութեան խառն ժողովոյ կողմէ ընտրուած Տեղապահի մը յանձնել պէտք է ըսաւ, այս խօսքէն կը հետևի թէ Արքազան Պատրիարքին հրաժարականը պիտի ընդունուի կամ ընդունուած պիտի ենթադրուի, մինչդեռ հրաժարականի խնդիրն ըստ մեր առաջարկութեան անորոշ պիտի մնայ տակաւին:

Տ. ՂԵՒՈՆԴ ՎՐԴ. ՓԻՐՂԱԼԷՄԵԱՆ. — Այն առաջարկութիւնն՝ որ 17 Երեսփոխանք գրաւոր կերպով մատուցին դիւանին, ես ալ ստորագրած եմ, բայց ստորագրելէս առաջ ընկերակցացս հարցուցի թէ առաջարկուած Յանձնաժողովներն ի՞նչ պիտի գործեն և թէ Ս. Պատրիարքը պիտի դադրի՞ իր պաշտօնէն, և եթէ դադրի՝ բնականաբար Եկեղեցեաց մէջէն անուան յիշատակութիւնն ալ պիտի վերնայ. եթէ այսպէս պիտի ըլլայ, համամիտ չեմ ըսի: Անոնք ալ բացատրեցին թէ Յանձնաժողովներէն մէկը Պատրիարքին և վարչութեան անհամաձայնութիւնը պիտի քննէ, և միւսը՝ Պատրիարքարանի պատահական գործերը պիտի նայի, և թէ Պատրիարքը հրաժարեալ չպիտի համարուի մինչև որ անհամաձայնութեան խնդիրը քննուի. այն ատեն ես ալ ստորագրեցի: Իսկ գալով Պէկեան էֆ. ի այն խօսքին, թէ Ս. Պատրիարք Հօր դրութիւններն առ վերաքննիչ Յանձնաժողովն արդի վարչական դրութեան փոփոխութեանը և տեղական ու գաւառական անուամբ երկու մասնաժողովոց հաստատութեանը կարևորութեան նկատմամբ մերժուեր են նոյն Յանձնաժողովէն, կը պատասխանեմ թէ ես ալ իբրև անդամ Յանձնաժողովոյն ներկայ գտնուելով Արքազան Պատրիարք Հօր առաջարկութեան վիճաբանութեանը միջոցին ես Պէկեան էֆ. ի հակառակը խօսած և ընդունելի գտած եմ Պատրիարքի առաջարկութիւնը, և իմ խօսքերս արձանագրուած են Յանձնաժողովոյն ատենագրութեանց մէջ. դարձեալ հիմա Արքազան Պատրիարք Հօր նոյն առաջարկութեան ընդունելութիւնը կարևոր կը դատեմ մանաւանդ վարչութեան այս տագնապալից վիճակին մէջ, ուր թաղային վէճերն ու խառնակութիւններն անպակաս են և ազգային կարևոր գործոց երեսի վրայ մնալուն պատճառ են եղած:

Ատենապետ էֆէնտին վերադրեալ խօսքերուն առթիւը Երեսփոխանաց խնդիրէն դուրս չը շեղելնին դարձեալ կը յիշեցնէ խընդրելով որ որչափ կարելի է իրենց խորհրդածութիւնքը համառօտ և պարզ փաստերով առաջ դնելէ ետև առաջարկութիւններին ամփոփեն 'ի նպաստ կամ ընդդէմ առաջարկութեան 17 Երեսփոխանաց:

ԻՓԷԿՃԵԱՆ Հ. ԷՖ. — Պէկեան էֆ. իւր ըրած դիտողութեանց մէջ 'ի կարգի այլոց բանից ըսաւ նաև թէ Արքազան Պատրիարքը Սահմանադրութեան դրութիւնը կամբաստանէ: Պէտք է խնդրեմ իմ պաշտօնակիցներէս որ այս ժողովին մէջ Սահմանադրութիւն բառը չարաչար գործածելու սովորութիւննիս ետ թողունք, որպէս զի . . . .

Պէկեան էֆ. (ընդմիջելով) — Իմ խօսքերս կայլայլէք. ես ըսի թէ Ս. Պատրիարքը դրութիւնը կամբաստանէ և դրութիւն ըսելով Սահմանադրութեան վարչական դրութիւնն ըսել կուզէ:

ԻՓԷԿՃԵԱՆ ԷՖ. — Եթէ ձեզ հաճելի չեն այս խօսքերս, կրնաք ականջնիդ խցել չլսելու համար: Արքազան Պատրիարքը Սահմանադրութեան դէմ կը գանգատի կըսեն. Սահմանադրական դրութիւնն Ազգէն բղխեալ իշխանութիւն ըսել է և ոչ թէ ժառանգական իրաւամբ կամ յԱստուածուստ տուեալ իշխանութիւն: Արքազան Պատրիարքն զգալի կերպիւ ցըցուց թէ Սահմանադրութեան չէ թէ հիմնական սկզբունքն, այլ անոր վարչական կազմութեան ձևն ու գործադրութիւնն Ազգին շահերուն համաձայն չեն: Շատ անգամ թէ մասնաւոր խօսակցութեան մէջ և թէ՝ հրապարակաւ լսած եմ Արքազան Պատրիարքէն և ինձի հետ շատերն ալ համոզուած են թէ յիրաւի վարչութեան ներկայ վիճակին մէջ ոչ Կրօնական ժողովը և ոչ Քաղաքական ժողովը Տաճկաստանի հայոց ժողովները չեն կազմեր. այս ըսածս հաստատելու համար բաւական է

կրօնական և Քաղաքական ժողովոց մինչև ցայսօր տեսած գործքերը քննել և անոնց արդիւնքը սա դրասեղանին վրայ բերել. այս ընելովս չեմ ուզեր ամբաստանել ոչ կրօնական և ոչ Քաղաքական ժողովները, այլ իրաց վիճակը ներկայացնել կուզեմ։ Ուստի քանի որ Արքազան Պատրիարքը կըսէ թէ ներկայ վարչական ձևը փոխելու է, այսինքն՝ Պոլսոյ և գաւառաց գործերն իրարմէ բաժանելու է. այս առաջարկութեան մէջ շատ խոհական և ազգային գիտաւորութիւն մը կը տեսնեմ։ Քաղաքական ժողովը կամբաստանէ զԱրքազան Պատրիարքն իբր հակասահմանադրական. բայց նա ոչ զոք ամբաստանեց, այլ միայն վարչական դրութեան ընթացքին դէմ գանգատեցաւ, և ներկայ սահմանադրական դրութեան անգործադրելիութիւնը բացատրեց։ Ինծի համար Արքազան Պատրիարքը պէտք չէ որ հրաժարական տայ մինչև ներկայ չիոթ ընթացքին բարեկարգութեամբ փոխման մը չը տրուի։

(Երկարատև ազմուկ և իրարանցում ժողովրդեան մէջ)

Առնեադեա էֆէնտին ազգու կերպով կը յիշեցնէ նորէն որ ժողովուրդը պէտք է միշտ ունկնդիր ըլլայ և ո՛չ թէ միջամտէ, որ Երեսփոխանք ամենայն ազատութեամբ իրենց խօսքերը ընդհանուր ազգը ներկայացնող պատկառելի ժողովոյն միայն ուղղելու են առանց ականջ կախելու դրսի միջամտութեանց որք բնականաբար ապօրինաւոր պէտք են համարուիլ։ « Հանգիստականք, բսաւ, որչափ որ լուռ « կենան և Երեսփոխանաց վիճաբանութիւնը « յարգեն հանդարտ մտօք, այնքան ալ ոչ միայն իրենց ամէն մէկուն՝ այլ և այսքան մի « լեոնաւոր ազգայնոց եղբարց կողմէն օրինաւորապէս ընտրեալ ներկայացուցիչ ժողովը « յարգած և անոր պատիւը պահպանած պիտի ըլլան »։

ԻՓԷՔՃԵԱՆ ԷՖ. (շարունակելով). — Գի՛չ շատ դատողութիւն ընելու ձեռնհաս վիճակին մէջ գտնուած ըլլալով միշտ տեսած ու լսած եմ թէ յաճախ ամբաստանութիւններ կըլլան պաշտօնական անձանց դէմ. Պատրիարքը կամբաստանէ ժողովները, ժողովներն ալ զՊատրիարքն. այս ամբաստանութիւններն միշտ կըլլան, մանաւանդ Պատրիարքին դէմ ամբաստանութիւնները շարունակ են՝. ինչո՞ւ. — վասն զի չեմ յիշեր որ դէթ միանգամ այսպիսի ամբաստանութեան դէպք մը լաւ օրինի քննուած և իրաւունքն ո՞ր կողմին ըլլալը հրատարակուած ըլլայ ՚ի գիտութիւն Ազգին։ Ուստի դարձեալ կը պնդեմ թէ պէտք է որ Արքազան Պատրիարքն ետ առնու իւր հրաժարականը և իր պաշտօնը շարունակէ. իսկ միւս կողմէն դրաւոր առաջարկութեան այն մասը՝ որ քննիչ Յանձնաժողովի մը կազմութեան կը վերաբերի, ընդունելով ես ալ կը համաձայնիմ թէ քննութիւն մը անյապաղ պէտք է և արդիւնքը հրատարակուելու է ՚ի գիտութիւն Ազգին.

(Այն միջոցին ժողովրդեան մէջէն մէկը ընդմիջելով մէկ քանի նախատալից խօսքեր արտասանելու միջոցին, անմիջապէս ժողովուրդը զանի իր մէջէն դուրս կը հանէ։

Առնեադեա էֆ. ժողովրդեան այս բարեմասնութիւնը և ցուցըցած սրգարասիրութիւնն ու գովելի ընթացքը նկատողութեան առնելով ՚ի դիմաց Ընդհանուր ժողովոյն շնորհակալութիւն կը յայտնէ և կը յորդորէ սոյն վարմունքը շարունակել։)

Եթէ իրաւունքը Քաղաքական ժողովոյ կողմն ալ ըլլայ, պէտք է կըսեմ այս անգամ առանց անուշ տեղը կապելու դրութեանը հետևելու քննիչ Յանձնաժողով մը դրուի. այս է իմ առաջարկութիւնս։

ՊԷՇԿԵԱՆ Թ. ԷՖ. — Կը ցաւիմ որ 17 Երեսփոխանաց դրաւոր առաջարկութեան վրայ իմ գրուցած խօսքերս աղէկ չեն հասկցուած. ես առաջարկութիւնը մերժել չուզեցի, եթէ չափաւոր և արդար առաջարկութիւն մը կայ, այն իսկ է. միայն գործադիր Յանձնաժողովի մասին ըսի որ աղէկ պարզուած չէ այն կէտը թէ արդեօք Պատրիարքին և Քաղաքական ժողովին կրկնակի պաշտօնները նոյն Յանձնաժողովի՞ն վրայ պիտի կեդրոնանան։ Ըսուեցաւ թէ պայմանաւոր է, այսինքն 8 օր պիտի տևէ անոր պաշտօնը. ինծի համար յայտնի չէ որքան կը տևէ, կարելի է դէպքերն այնպէս բերեն որ փոխանակ 8 օրուան 8 ամիս տևէ. առաջարկութեան այս մասին մէջ մթին կէտեր կան՝ զորս պարզելու համար էր որ հարցուցի և որոշ բացատրութիւն մը չլինալ անելուս համար կը

պարտաւորիմ նորէն հարցնել թէ Յանձնաժողովը գործադիր իշխանութիւն պիտի վարէ ըլլալով ի՞նչ պիտի հասկընանք. ո՞վ պիտի նախագահէ այդ Յանձնաժողովին, Բ. Դրան մատուցանելի Թագրիրներն ո՞վ պիտի կնքէ և վաւերացնէ, որովհետև գործադիր իշխանութիւն ըսելով ես Թագրիր գրել կը հասկընամ։ Միւս կողմէ Բ. Դրան տեղեկութիւն պիտի տրուի՞ այս մասին, և եթէ տեղեկութիւն տրուելու ըլլայ պիտի ընդունուի՞. ես այնպէս կը կարծեմ թէ Բ. Դուռն առանց Պատրիարքի կամ Տեղապահի նախագահութեան գործադիր իշխանութիւն չընդունիր։ Ասոնք են աճա ուշադրութեան առնուելիք կէտերը. եթէ ասոնք լուծուին, ինծի համար կնճիռը կը վերնայ և այն ատեն կրնամ այս առաջարկութեան համար քուէ տալ։

Գալով Իփէքճեան էֆ.ի, որ դժբաղդաբար չեղեցաւ արդարութենէն և բսաւ թէ Ս. Պատրիարքին հրաժարականն անմիջապէս ետ առնել տալու և ստիպելու է որ շարունակէ իր պաշտօնը, այս մասին կարելի է որ մէկ կամ միւսներն ալ ելլեն իրեն դէմ ըսեն թէ չըլլա՛ր այդ, և թէ ի՞նչ իրաւունք է որ Ս. Պատրիարքն իր պաշտօնը շարունակէ և Քաղաքական ժողովը չշարունակէ քանի որ երկուքն ալ հրաժարած են և երկուքին ալ հրաժարականը պատճառաբանեալ է. այս ալ օրինաւոր դիտողութիւն մ՚է կարծեմ, և ասոր համար արդարացի կը գտնեմ 17 Երեսփոխանաց առաջարկութիւնը, թէ որ կարելի ըլլայ լուծել նկատողութեան առած կնճիռս։ Թէ որ քանի մը ամիս տևէ գործադիր իշխանութիւն վարող Յանձնաժողովը, ի՞նչպէս պիտի կարենայ Թագրիր ընել և ո՞վ պիտի կնքէ. ասոնք դիտելու են կանխաւ։ Նաև եթէ առարկուի թէ հիմակուընէ Արքազան Պատրիարքին հետ բանակցելով Թագրիրներն ինք կընքելու հաւանութիւն առնուի, այս կնճիռն ալ կը լուծուի առանց Բ. Դրան իմացնելու նորին Արքազնութեան և Քաղաքական ժողովին հրաժարած ըլլալը, ես կը կարծեմ թէ առաջ ալ սխալ բան մը առնուած կըլլայ։ Կարծեմ կրցի միտքս հասկցնել։

ԽՕՃԱՍԱՐԵԱՆ Օ. ԷՖ. — Մեր առաջարկութեան մէջ նախագահի կէտը բաց թողուած է, և շատ ուշադրութեամբ. որովհետև Ս. Պատրիարքին հրաժարականը տակաւին ոչ ընդունուած է և ոչ չընդունուած. եթէ Ս. Պատրիարքը չպնդելով իր հրաժարականին վրայ Թագրիրները կը կնքէ լաւ, չենք կրնար մի՛ կնքեր ըսել. նոյնպէս գործադիր Յանձնաժողով պիտի գտնենք Քաղաքական ժողովին գործերը տեսնելու, դուցէ Բ. Դուռը չընդունիր ըսուեցաւ. ինչո՞ւ. մեզի համար ներքին գործեր են ձողովներ գնել վերցնելը։ Եթէ Ս. Պատրիարքն այդ Յանձնաժողովին որոշումներն ստորագրէ, շատ լաւ. թէ որ ինքը չուզէ ստորագրել, իր հրամանաւը փոխանորդ հայրն ալ կրնայ ստորագրել. ուրեմն մեզի համար նախագահի դժուարութիւն չկայ, և նախագահի խնդիր չենք կրնար յարուցանել, քանի որ Ս. Պատրիարքին հրաժարականն ընդունած չենք։

Տ. ԱՄԲՐՈՍԻՈՍ Վ.Դ. — Օգուն էֆ.ի խօսքերուն իբրև շարունակութիւնը սա պիտի ըսեմ թէ ժողովն իր անկողմնակալութեան և անաչառութեան ապացոյցը պէտք է տայ այսպիսի ալէկոծեալ ժամանակի մը մէջ, երբ 2 հրաժարական գրեր եկած են ժողովոյս գիւանին վրայ, մին՝ Ս. Պատրիարքին կողմէ և միւսը՝ Քաղաքական ժողովոյ կողմէ. Ոչ մէկն և ոչ միւսն պակասաւոր է չենք կրնար ըսել վասն զի երկուքն ալ սոյն ժողովէն առած են իրենց իշխանութիւնը, մէկն իբրև Նաւապետ և միւսն իբրև ղեկավար. այլ ես աւելորդ է այս մասին դիտողութիւններ ընել և մանրամասնութեանց մէջ մտնել. մեզի համար Պատրիարքը Պատրիարք է և վարչութիւնն ալ վարչութիւն. բայց որովհետև իրարու դէմ գանգատանաց կէտեր մէջ բերած են, խիստ օրինաւոր կըլլայ Յանձնաժողովոյ մը ձեռօք գանգատանաց կէտերը քննել և անհամաձայնութիւնը բառնալ։ Այս նպատակաւ է 17 Երեսփոխանաց դրաւոր առաջարկութիւնն ալ, որուն իբրև համակարծիք ես ալ ստորագրութիւն դրած եմ։ Կը մնայ ժողովոյն՝ որ իւր անկողմնակալութեամբը խառն Յանձնաժողով մը ընտրէ և օր առաջ անոր տեղեկագիրը պահանջէ խնդրոյն վերջ տալու համար։

ԱՂԱԲԷԿԵԱՆ Մ. ԷՖ. — 17 Երեսփոխանաց կողմէ առաջարկութիւն մը ներկայացուած է, որ երկու կէտ կը պարունակէ. մին՝ առժամանակեայ վարչութիւն մը հաստատել, և

միայն՝ Ցանձնաժողով մը, որ քննէ Պատրիարքին ու Վարչութեան մէջ ծագած անհամաձայնութեան և անոնց հրաժարման պատճառները։ Երկուքին ալ հրաժարականները չենք ընդունած և կրնանք թէ ամաւանակի(?) Վարչութիւն մը հաստատել. միթէ կարելի՞ բան է այս։ Նոյնպէս Ցանձնաժողով մը դրուի կը տեսնք հրաժարման պատճառները քննելու. երկու կողմն ալ իրենց պատճառները մէջ բերած են, որոնց ինչ ըլլալը լաւ հասկցայ. ալ ինչ հարկ կայ քննիչ Ցանձնաժողովի։ Պատրիարք և Վարչութիւն անհամաձայն են իրարու հետ. պատճառը այն է որ այս դրուար Սահմանադրութիւնը Պատրիարքին և Վարչութեան համար միևնոյն չէ, Պատրիարքը մէկ կերպ կը հասկընայ Սահմանադրութիւնը և Վարչութիւնն ուրիշ կերպ. հիմա այս Ցանձնաժողովն ո՞ր Սահմանադրութեամբ և ինչ հասկացողութեամբ պիտի քննէ, անհասկանալի խնդիր մ'է այս։ Կը ցաւիմ մեր վիճակին վրայ, և միանգամայն ժողովրդեան վրայ, որ եկեր դարման կապասէ մեզնէ. (բողոք քանի մը Երեսփոխանաց կողմէ, և ծափահարութիւն ժողովրդէն)։

Աղաբէկեան էֆ. կը բողոքէ ժողովրդային ծափահարութեան դէմ, ըսելով թէ ես ծափահարութիւն ընդունելու համար եկած չեմ հոս, այլ պարտքս կատարելու։ (Նորէն ծափահարութիւն և շշուկ ժողովրդեան մէջ)։

Ատենապետ էֆ. ժողովրդեան ծափահարութիւնքը կը զսպէ, և կը հրաւիրէ Աղաբէկեան էֆ. իւր խօսքին թելն առնուլ և ամբողջացնել։

ԱՂԱԲԷԿԵԱՆ Մ. ԷՖ. — (շարունակելով) Ըսացի թէ այդ Ցանձնաժողով որ սահմանադրապէս Պատրիարքն ու Վարչութիւնը պիտի դատէ, և իրաւունքն ո՞ր կողմն ըլլալը պիտի հաստատէ, ո՞ր սահմանադրութեամբ պիտի ընէ իւր դատաստանը. ես 3 տարիէն աւելի է որ Երեսփոխան եղած եմ, քանի՛ անգամ որ առիթն եկաւ, ըսացի թէ այս դրուար Սահմանադրութիւն անյարմար է մեր Ազգի վիճակին. հիմա ալ որ այս դէպքը պատահեցաւ, յարմար առիթ կը համարիմ արդէն շատ անգամ խօսածս նորէն կրկնելու թէ այս Սահմանադրութիւնը չքալէր. ուստի և կառաջարկեմ, որ Պատրիարք և Վարչութիւն մնան, հրաժարականնին չընդունուի, և ընդհանուր ժողովն անմիջապէս այս դրուար Սահմանադրութիւնը փոխելու և Վարչական դրութիւնն ուղիղ ճամբու մը մէջ դնելու միջոցներուն ձեռնարկէ։

ՄԷՐՃԷՄ—ԳՕՒԼԻ Ե. ԷՖ. — Ընդհանուր ժողովոյ ատենին երկու հրաժարագիր ներկայացած է, մէկը Ս. Պատրիարքէն և միւսը Քաղաքական ժողովէն. բայց ոմանք այնպէս կը նկատեն թէ երկուքն ալ ամբաստանագիր են։ Ս. Պատրիարքը հրաժարագիր մը բերաւ, և կտակ մը ըրաւ իւր յաջորդին, Սահմանադրութիւնն այս վիճակին մէջ անգործադրելի ըլլալը յառաջ բերելով վերարկնեցէք զայն ըսաւ։ Ս. Պատրիարքինը պարզապէս հրաժարագիր է և բնաւին ամբաստանագրի ձև չունի. մանաւանդ թէ՝ "ես ոչ ոքէ խռովեալ եմ" կըսէ բացարձակապէս. իսկ Քաղաքական ժողովը կը հրաժարի ամբաստանելով զԱրքազան Պատրիարքն։ Ըսել է թէ հրաժարական մը կայ Արքազան Պատրիարքէն՝ դեռ չընդունուած, և ամբաստանութիւն մը կայ Քաղաքական ժողովէն իւր հրաժարականով մէկտեղ։ Այս թիւրիմացութիւնն այսպէս ճշդուելէ ետև, դառնալով եղած առաջարկութեանց, ես համակարծիք չեմ քննիչ և վարչական Ցանձնաժողովներ կազմելու և խնդիրը ճապաղ վիճակի մը մէջ թողլու։ Ինչ պիտի նշանակէ հրաժարականնին դեռ չընդունուած Պատրիարքի մը և Քաղաքական ժողովի մը մէջտեղ տատանող Վարչական Ցանձնաժողով մը։ Ըստ իս քաոս մը պիտի դառնայ այս վիճակը։ Խնդիրն իւր պարզութեան մէջ առնելով կառաջարկեմ որ հրաժարականները կարգաւ քուէի դրուին. նախ և առաջ անոնց վրայ ժողովին որոշումն առնուի և հասկցուի թէ երկուքէն ո՞րը պիտի պակսի և ո՞րը պիտի մնայ, Պատրիա՞րքը թէ Քաղաքական ժողովը. եթէ երկուքին ալ հրաժարականը պիտի ընդունուի, այն ատեն պակսածներուն տեղ նոր ընտրութեան գործը կը բացուի և այսպէսով խնդիրն առանց կընճռոտելու կը լուծուի։

ՄԱՄԻԿՈՆԵԱՆ Մ. ԷՖ. — Երկու Ցանձնաժողով առաջարկուեցաւ. մէկը Արքազան Պատրիարքին և Քաղաքական ժողովին հրաժարման պատճառները քննելու և միւսն ալ Պատրիարքարանն անիշխանութեան մէջ չգնելու համար։ Կարծեմ թէ այս խնդրոյն մէջ ասկէ աւելի լաւագոյն տնօրէնութիւն մը չը կրնար ըլլալ. վասն զի Պատրիարքն ոչ հրաժարեցաւ և ոչ չհրաժարեցաւ. ոչ ամբաստանեց և ոչ չամբաստանեց. կարելի է որ ունէր ըսելիք մը, բայց թերևս ազգը չվրդովելու համար չըսաւ, և հիմա որչափ ալ ստիպենք չը պիտի եա առնու իւր հրաժարականը մինչև որ իւր ներքին ցաւերը չըժշկուին։ Ուստի ես ալ 47 Երեսփոխանաց առաջարկութիւնն ստորագրողներէն մին, կը կրկնեմ որ նոյն առաջարկութիւնը քուէի դրուի։

ՊԱՌՆԱՍԵԱՆ Պ. ԷՖ. — Հրաժարականի խնդիրն ամբաստանութեան հետ կը շփոթեն ոմանք. եթէ այս շփոթութիւնը չվերնայ խնդիրն յաւի շրջանի մէջ պիտի իյնայ։ Նախ և առաջ հրաժարման խնդիրն աւարտութեան առնելու և ընդունելի կամ չընդունելիը վճռելու է։ Ուստի Ցանձնաժողովի կազմութեան խնդիրը մէկդի դնելով, նախ Պատրիարքին հրաժարականը քուէի դնել կ'առաջարկեմ։

ԱՂԱԲԷԿԵԱՆ Ս. ԷՖ. — Ընդհանուր ժողովին այսօրուան գումարումը ամենակարևոր խնդրոյ մը համար եղած է, այն է Արքազան Պատրիարքին հրաժարականը. արդեօք այս հրաժարականը պիտի ընդունուի՞ թէ ոչ, կարծեմ առաջին խորհելիքնիս այս պէտք է ըլլայ։ Սակայն առանց գիտնալու թէ Նորին Արքազնութիւնն ինչ դիտաւորութեան մէջ է, ոմանք յԵրեսփոխանաց առաջարկութիւն մը բերին, որով 8 օր եա ձգել կուզեն Արքազան Պատրիարքի հրաժարման ընդունելութեան կամ ոչ ընդունելութեան խնդիրը։ Դարձեալ Արքազան Պատրիարքին հրաժարականէն զատ ուրիշ հրաժարական մ'ալ կայ Քաղաքական ժողովէն եկած, որուն մէջ ամբաստանութեան կէտեր կը գտնուին։ Իրաւ է թէ ըստ Սահմանադրութեան Պատրիարքին վրայ ամբաստանութիւն ընելու իրաւունք Ազգային Երեսփոխանութիւնն ու Կրօնական ժողովը, նոյնպէս և Քաղաքական ժողովն իրաւունք ունի. բայց ամբաստանող ժողովն իր բողոքագիրը պատրաստելով Բ. Դռնէն հրաման առնելէ ետև Ընդհանուր ժողով պիտի գումարել տայ իւր բողոքին քննութեանը համար։

Քանի որ այսպէս եղած չէ, Քաղաքական ժողովոյ ամբաստանութիւնը մէկդի կը մնայ. ուստի Պատրիարքին դէմ ամբաստանութեան խնդիր չկայ հոս. այլ Պատրիարքին հրաժարականը միայն կայ։ Հիմա ես ալ կը վարանիմ Պառնասեան և Մէրճէմ—Գուլի էֆէնտիներուն և երէկ(?) Մարկոս էֆէնտիի հետ, թէ ինչպէս այն մարմնոյն՝ որ դահին տէրն է և որ 4 տարուան մօտ Պատրիարքութիւն ըրած է, ըսենք թէ դեռ եա 8 օր պաշտօնին վրայ կեցիր. չենք գիտեր իւր հաստատ դիտաւորութիւնը թէ զոնէ մէկ օր եա պիտի կրնա՞յ կենալ. իսկ թէ որ հրաժարմանը վրայ հաստատ կեցած է, մեր ընելիքն ուրիշ բան չէ, բայց եթէ իւր հրաժարականն ընդունելէ ետև անմիջապէս Տեղապահ մը կարգել, և այս ալ չէ թէ 8 կամ 10 օրուան գործ է, այլ շատ շատ վաղը կրնայ հաստատուիլ Տեղապահ մը։ Ուրեմն ի՞նչ հարկ կայ սպասել, անմիջապէս Պատրիարքի հրաժարման խնդիրը քուէարկելու լմցնելու է։ Իսկ միւս առաջարկութեան գալով, նա ալ իր կարգին բացատրութիւններու պէտք ունի. արդեօք քննիչ Ցանձնաժողովն 8 օրուան մէջ ի՞նչ պիտի քննէ։ Ինչպէս արդէն ըսի, դարձեալ կը կրկնեմ որ Քաղաքական ժողովոյ ամբաստանութիւնը՝ քննութեան առնուելու վիճակին մէջ չէ ըստ Սահմանադրութեան. եթէ այսպէս, Ցանձնաժողովին գործը Պատրիարքը համոզե՞լ պիտի ըլլայ, որ իւր պաշտօնը շարունակէ։

Ես իմ առաջարկութիւնս ետ կ'առնում եթէ միւս առաջարկութեան այս մութ կէտերը պարզուելով՝ կատարելապէս անոր համոզուիմ։

Ուստի խօսքս ամփոփելով կ'առաջարկեմ որ կամ Արքազան Պատրիարքին հրաժարականն անմիջապէս քուէի դրուի, և կամ 47 Երեսփոխանաց առաջարկութիւնն ամենայստակ կերպիւ պարզուի։

ՊԷԿԵԱՆ Թ. ԷՖ. — Առաջարկութիւն կըլլայ ոմանց կողմէ Պատրիարքին հրաժարականը քուէի դնելու համար. չենք կրնար ընդունիլ զայդ, որովհետև մութի մէջ ենք, բացարձակ հրաժարական չէ այն, պատճառներ կը ցուցնէ, թէ եւ կտակ մ'ալ կընէ իր յաջորդին, (ընդմիջում քանի մը Երեսփոխանաց կողմէն). ո՛չ, չենք կրնար հրաժարականը քը-

ուելի գնել առանց պատճառները քննելու. այս նպատակաւ քննիչ Յանձնաժողով մը պէտք է, ինչպէս 17 Երեսփոխանք գրով առաջարկեցին եւ ես ալ կը համաձայնիմ այս մասին. Ըսուեցաւ թէ Քաղաքական ժողովոյ կողմէ անիրաւութիւն կայ Պատրիարքին դէմ. այո՛, կայ, բայց պաշտօնական անիրաւութիւն չէ, այլ անպաշտօնական է. անիրաւութեան հոգի կայ, բայց անիրաւանող չկայ. Սահմանադրութիւնը կըսէ թէ անիրաւութիւնը կամ Պատրիարքին կողմէն կըլլայ ժողովոց համար, եւ կամ ժողովոց կողմէ կըլլայ Պատրիարքին համար. ասոնք անիրաւութիւն չըրին, վասն զի չհամարձակեցան. (սկիզբ մը ծանրակշռութեան ժողովոցին կողմէն որ անմիջապէս կը դադրի առ 'ի պատիւ ազգարարութեանց դիւանին.) եւ ասոր համար խնդիրը կնճռալից կերպարանք առաւ, որովհետեւ պարզ հրամայական չէր. Հետեւապէս իբրեւ անհամաձայնութեան խնդիր նկատելով Յանձնաժողով մը դրուիլը կընդունիմ Ս. Պատրիարքին ու Քաղաքական ժողովին մէջ եղած անհամաձայնութեան պատճառները քննելու եւ տեղեկագրելու համար. իսկ գործադիր իշխանութիւն վարող Յանձնաժողովի առաջարկութիւնը կը հերքեմ, քանի որ այդ Յանձնաժողովը Ս. Պատրիարքին նախագահութեանը տակ պիտի գործէ, ինչպէս ըսաւ Օգսէն էֆ. ըսել է թէ Քաղաքական ժողովոյ հրաժարականը գործնականապէս ընդունած պիտի ըլլանք, իսկ Ս. Պատրիարքինը ոչ, եւ ասով առանց անհամաձայնութեան քննութեան արդեանցը վերահասու ըլլալոյ արդարութեան դէմ գործած պիտի ըլլանք. Ուստի կառաջարկեմ որ քննիչ Յանձնաժողով մը կազմուի անհամաձայնութեան պատճառները քննելու համար, եւ գործադիր իշխանութեան պաշտօնը դարձեալ շարունակեն Ս. Պատրիարքն ու Քաղաքական ժողովը միանգամայն, մինչեւ իրենց անհամաձայնութեան քննութիւնն աւարտի.

ՕՏԵԱՆ Գ. ԷՖ. — 17 Երեսփոխանաց գրաւոր առաջարկութեան Ա. մասը՝ պատճառաբանութեանը մէջ փոփոխութեամբ մը կընդունիմ, իսկ Բ. մասը չեմ ընդունիր. Պատճառաբանութեան մէջ փոխել ուզած կտորս է Ընդհանուր ժողովը դատաւորի կերպարանք կը զգենու խօսքը. Ոչ Ս. Պատրիարքին հրաժարագիրը, եւ ո՛չ Քաղաքական ժողովոյ անդամոց ոմանց հրաժարագիրը, (ոմանց կըսեմ, որովհետեւ 14 անդամներէն 6ը ստորագրած են) երկուքն ալ անիրաւութիւն չեն բաներ. Ս. Պատրիարքն այնպիսի խօսքերով մը իւր որ սրտէն կը բղխէին եւ զորս ինծի չափ սրտայոյզ ունկնդրութեամբ մտիկ ըրիք, յայտարարեց թէ «ոչ զոք կամբաստանեմ, ինչպէս որ խաղաղութեամբ եկայ Պատրիարքական գահը բազմեցայ, նոյնպէս կուզեմ խաղաղութեամբ ձգել այս գահը, իմ մենաստանս դառնալ եւ իմ բահս ու գրիչս նորէն ձեռք առնել».

Ըսել է որ Ս. Պատրիարքին տուած հրաժարականին մէջ չկայ անիրաւութիւն մը. Իսկ Քաղաքական ժողովոյ հրաժարականին մէջ եթէ կայ անիրաւութեան կէտ մը, այն ալ Սահմանադրութեան գործադրութեանը կը վերաբերի. բայց զանի Ս. Պատրիարքն ինք ալ խոստովանեցաւ. իւր գահակալութեան առջի օրէն Մայր Եկեղեցւոյ մէջ խօսեցի, ըսաւ, Սահմանադրութիւնը չէ թէ բառ առ բառ գործադրել, այլ անոր ոգւոյն եւ սկզբանցը հաւատարիմ մնալ, եւ մինչեւ հիմայ իւր ընթացքին մէջ այնպէս վարուած ըլլալն ալ կը յայտնէ. միայն ժամանակէ մը 'ի վեր Քաղաքական ժողովն աւելի բառական գործադրութիւն պահանջելուն համար անհամաձայնութիւն ծագած ըլլալը կերեւի. Ասոր համար Յանձնաժողով մը գնել պէտք է բայց ոչ թէ ըստ առաջարկութեան 17 Երեսփոխանաց երկու կողմը դատելու համար, որովհետեւ անիրաւութիւն չըկայ. այլ միայն անհամաձայնութիւն կայ, ասոր համար ցուցուած պատճառներուն կարեւորութեան աստիճանը քննել պէտք է. Սրբազան Պատրիարքը ոչ զոք կ'ամբաստանէ, բայց գրութիւնը կ'ամբաստանէ. ո՞ր գրութիւնը, Սահմանադրական գրութիւնը. այդ գրութեան ո՞ր մասերը. Յայտնի է որ եթէ Ս. Պատրիարքին չընդունածը Սահմանադրութիւնն է, Սահմանադրութիւնը պէտք է մնայ, Պատրիարքը պէտք է իյնայ. Վերջապէս Ընդհանուր ժողովը որոշում մը չտուած պէտք է այս կէտերը լաւ լուսաբանել. Ահա Յանձնաժողովին պաշտօնը պէտք է ըլլայ. Գալով 17 Երեսփոխանաց գրաւոր առաջարկութեան Բ. մասին, որ է Պատրիարքարանի գործադիր իշխանութիւնը վարելու համար Յանձնաժողով մը գնել, այդ Յանձնաժողովին բնաւ կարօտութիւն չեմ տեսներ. վասն զի Ս. Պատրիարքը թէ եւ հրաժարական տուած, բայց դեռ պաշտօնէն դադրած չէ եւ Տէրութեան ու Ազգին առջեւ տակաւին Պատրիարք է, նոյնպէս է նաեւ Քաղաքական ժողովը. ուստի անոնք դարձեալ կրնան եւ պարտաւոր իսկ են շարունակել առայժմ իրենց պաշտօնը. Ուստի եզրակացնելով կըսեմ թէ 17 Երեսփոխանաց գրաւոր առաջարկութեան Ա. մասին համակարծիք եմ վերցնելով դատաւորի կերպարանք կը զգենու բառերը. իսկ Բ. մասը բոլորովին աւելորդ կը դատեմ.

ԱՏԵՆԱՊԵՏ ԷՖ. — Ուրեմն դուք ալ գրեթէ կը ձայնակցիք Օտեան էֆ.ին առաջարկութեանը.

Այս միջոցին գրաւոր առաջարկութիւնն ստորագրող Երեսփոխանաց կողմէ ալ յայտարարութիւն եղաւ թէ իրենք ալ իրենց առաջարկութեան Բ. մասն ետ առնելով կը համաձայնին Օտեան էֆէնտիի սրբագրութեանը.

ԱՏԵՆԱՊԵՏ ԷՖ. — Ըսել է թէ երկու առաջարկութիւն կայ հիմա. մէկն է հրաժարականներն ընդունելու կամ չընդունելու խնդիրն ետ ձգել եւ քննիչ Յանձնաժողով մը գնել. իսկ միւսն է հիմակուընէ հրաժարականի խնդիրը քուէի դնել.

Շատ մը ձայներ. — Ո՛չ. այնպէս չէ. մէկ առաջարկութիւն մը կայ, միւսն ալ ետ ձգուեցաւ.

ԱՏԵՆԱՊԵՏ ԷՖ. — Ո՞րն է ետ ձգուածը.

ՄԻՐԸԷՄ — ԳՈՒԼԻ Ց. ԷՖ. — Քանի որ վարչական գործադիր Յանձնաժողովի մասն ետ թողուեցաւ, ես ալ առաջարկութիւնս ետ առնելով կը համաձայնիմ միւս առաջարկութեան. որով մէկ առաջարկութիւն կը մնայ.

ԱՏԵՆԱՊԵՏ ԷՖ. — Շատ լաւ, քանի որ մէկ առաջարկութիւն մը մնաց, եթէ ժողովը պատշաճ դատէ վիճաբանութիւնը գոցել, առաջարկութիւնը քուէի պիտի դնեմ, վասն զի ժամանակն ուշ է արդէն եւ խնդիրն ալ, կարծեմ, բաւական պարզեցաւ. Իսկ թէ որ վիճաբանութեան շարունակութեանը հարկ տեսնուի, գալ նստին կըմնայ.

Բազմաթիւ ձայներ. — Քուէ, քուէ.

Տ. ԽՈՐԷՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ — Ես խօսք ուզած էի. 17 Երեսփոխանաց գրաւոր առաջարկութիւնն ստորագրողներէն մին եմ, ես ետ չեմ առած.

Դարձեալ ամէն կողմէն ձայներ. — Քըուէ, քուէ.

ԱՏԵՆԱՊԵՏ ԷՖ. (Առ Խորէն Սրբազան) — Դուք արդէն ձեր խօսքին կարգն Օտեան էֆէնտիին տուիք. եւ որովհետեւ քուէ ուզողները կը շատնան, եթէ նորէն ձեզի խօսք տալու ըլլամ, ուրիշներն ալ պիտի ուզեն խօսիլ. Այսու ամենայնիւ Ձեր Սրբազնութիւնը կրնայ խիստ համառօտաբար ձեւացընել իր առաջարկութիւնը որ բնականաբար, հիմակուան խօսքերուն նայելով, 17 Երեսփոխանաց առաջարկութեան՝ որոյ ինք ալ մասնակից է, ամփոփումն ու կրկնումը եղած պիտի ըլլայ.

Երրորդ անգամ անհամբեր ձայներ — Քուէ՛, քուէ՛.

ԻՓԷԿՃԵԱՆ Հ. ԷՖ. — Ես ալ խօսք ուզողներէն մին եմ, եւ Խորէն Սրբազանէն առաջ կարգն իմս է. անոր խօսելուն արգելք ըլլալ չեմ ուզեր, բայց կարգի բռնաբարութիւն ալ չեմ ընդունիր.

Ատենապետ էֆ. տեսնելով որ առաջարկութիւնը քուէի դնելու ձայները կընդհանրանան եւ հետզհետէ անհամբերութեան կերպարանք կառնեն, յայտարարեց թէ վիճաբանութիւնը գոցուած է. եւ թէպէտ Խորէն Սրբազանը պահ մը բողոքել արժան դատեց դիւանին դէմ իրեն խօսք չըտրուելուն համար եւ ժողովէն դուրս ելլալու դիտաւորութիւն մ'ալ յայտնեց, բայց անմիջապէս նկատողութեան առնելով նոյն ժամու վիճակին փափկութիւնն ու ծանրութիւնը չուզեց ընդհանրութեան կամքին դէմ շարժիլ, որով վերջէն հաճութիւն տուաւ ինք ալ վիճաբանութիւնը գոցուելուն.

Ուստի առաջարկութեան ձեւը Օտեան էֆէնտիի սրբագրութեանը համեմատ խմբագրուելով կարդացուեցաւ, որ է հետեւեալը.

« Նկատելով որ Ընդհանուր ժողովոյս եկած հրաժարագրերը պատճառաբանեալ են,
« կ'առաջարկենք որ Յանձնաժողով մը կազմուի
« հրաժարականներուն պատճառները քննելով
« մինչեւ ութն օր տեղեկագրով մը իր քննու-

« Թեան արդիւնքը ժողովոյս ներկայացնելու « համար » ։

Սոյն առաջարկութիւնը քուէի դրուելով, 10 քուէի դէմ 55 քուէով ընդունուեցաւ ։

Դիւանին առաջարկութեամբ քննիչ Յանձնաժողովոյ անդամ ընտրուեցան ազգային Երեսփոխաններէն ,

Տ. ԽՈՐԷՆ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ
Տ. ՂԵՒՈՆԴ ՎԱՐԴԱՊԵՏ
Տ. ԳԷՈՐԳ ՔԱՀԱՆԱՅ
ՕՏԵԱՆ ԳՐԻԳՈՐ ԷՖԷՆՏԻ
ՏԱՏԵԱՆ ԱՌԱՔԵԼ ՊԷՅ
ԱՂԱՐԷԿԵԱՆ ՍԱՐԳԻՍ ԷՖԷՆՏԻ

Ժողովն այս ընտրութիւնը հաստատելէ ետեւ , դիւանին յանձնեց որ Յանձնաժողովոյ անդամներն իրենց պաշտօնին հրաւիրէ , եւ միանգամայն Սրբազան Պատրիարքին եւ Քաղաքական ժողովոյն ծանուցանէ Ընդհանուր ժողովոյն որոշումը ։

Յանձնաժողովոյն տրուած 8 օրուան պայմանաժամը խիստ կարճ երեւնալով շատերուն , առաջարկեցին դիւանին՝ որ յաջորդ նիստը մինչեւ 15 օր երկարաձգուի , եթէ Յանձնաժողովը չկարենայ իւր պաշտօնը 8 օրուան մէջ աւարտել ։

Ատեանը գոցուեցաւ ժամը 11 ին քառորդ մնացած ։

Ատենադպիր	Ատենադպիր
ՏԻԳՐԱՆ ԽՈՒՍՈՒՖԵԱՆ	ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ Գ. ՏԱՏԵԱՆ

ԳԻՆ 2 ՂՈՒՐՈՒՇ

ՍԵՓԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ԱԶԳԱՅԻՆ Լ ՍՏՈՒԿԻՆ

Կը ծախուի 'ի Դիւ. անատան Պատրիարքարանի, և կը գտնուի ամէն գրավաճառաց քով և Եկեղեցեաց բանկալները .